

ZAVIČAJ

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 47, godina XXIV
maj, 2019. [str. 95-126]

© Monos 2019

Likovi zavičaja: Avdo Prohić – prvi ljekar Gračanice

Prof. dr. Omer Hamzić

(prilog proučavanju historije zdravstva)

U prilogu se daju samo ključni fragmenti iz životopisa liječnika Avde Prohića kao jednog od najpoznatijih Gračanlija prve polovine 20. stoljeća. Uočljive su tri faze na njegovoj životnoj stazi: u prvoj fazi koju možemo nazvati mlado doba Prohić, uz svoje školovanje, studije i prve godine ljekarske prakse u Gračanici, ispoljava vrlo visok aktivitet u društvenom životu Gračanice tridesetih godina (mjesni fudbalski klub, "Gajret", Crveni krst i dr.), potom slijedi vrijeme rata tokom kojeg ostaje u Gračanici i kao ljekar stavlja se "u funkciju naroda". Trajan pečat u njegovom životu ostavit će epizoda spašavanja jevrejskog bračnog para Kolmanovih, a posebno njihove male kćerkice Nade, koju uspijeva, uz pomoć svoje porodice, ispred ustaša skloniti u Zagreb. Krajem 1943. pod nerasvijetljenim okolnostima odlazi, na liječenje i oporavak u Zagreb, gdje dočekuje mir, ali i nestanak brata Sabrije sa čijom porodicom ostaje do 1951 godine, kada se definitivno vraća u Gračanicu. U međuvremenu, u Sarajevu upoznaje i ženi učiteljicu Gordanu Sandić, sa kojom će provesti ostatak života u Gračanici. Dok je "zagrebačka faza" u životu dr. Prohića, za ovog istraživača iz objektivnih razloga (nedostatka izvora) ostala dosta zatamnjena, takozvana njegova zrela, treća faza puno bolje je i opširnije rasvijetljena. Opisuje se sukob intelektualaca u provinciji sa rigidnim komunističkim vlastima, koje ga drže na oku, sumnjiče i stalno sputavaju i ograničavaju u radu. Pod tim pritiscima dva-tri puta bježao je i od sebe i od Gračanice, da bi joj se ponovo vraćao iz odgovornosti i zahvalnosti prema svojim pacijentima, običnim ljudima koji su ga visoko cijenili i imali puno povjerenje u njegovu stručnost i poštenje.

Ovaj rad se zasniva na prikupljenim podacima, rasutim po do sada objavljenoj literaturi, dva tri članka iz Časopisa "Grača-

ZAVIČAJ

nički glasnik”, nekoliko privatnih pisama Avde Prohića, sačuvanih u porodici Sabrije Prohića, nekim zabilježenim sjećanjima i dostupnim arhivskim izvorima koji nam pružaju mogućnost da rasvijetlimo tri spomenute najvažnije faze na zanimljivoj životnoj stazi dr. Prohića.

Ključne riječi: Avdo Prohić, Gračanica, ljekari, privatna praksa, pacijenti

UMJESTO UVODA

Za doktora Prohića sam čuo još kao dijete. Bio sam od rođenja, po pričanju moje majke, “nešto bolešljiv” i podložan više nego druga djeca prehladama i raznim dječjim bolestima. Prije mene, moji roditelji su već bili “ukopali” dvoje djece, pa nije ni čudo što su toliko brinuli za mene i moje zdravlje i što ih je hvatala panika kad god bih šmrknuo. Na nagovor moje nene Ine (očeve matere), dali su mi za svaki slučaj očevo ime jer se vjerovalo da su djeca sa očevim imenom otpornija na sve bolesti i da bih tako lakše preživio. Možda su me iz te brige i iz straha da ne bi ostali i bez trećeg djeteta, malo više nego što je i bilo potrebno “potezali po doktorima”... U vrijeme kad nije bilo gotovo nikakvog prevoznog sredstva osim zaprege, voditi (nositi) dijete iz Malešića do bolnice u Gračanicu, nekih pet-šest kilometara u jednom pravcu, bio je uvijek veliki napor, pravi podvig za majku, naročito za vrijeme kišnih dana i nevremena..

U jednoj prilici, godinu dvije prije nego što ću krenuti u školu, izgleda da sam i pored svih “preventivnih” mjera predugo “vukao” neku težu bolest. Mati me je više puta vodila na preglede u Dom zdravlja u Gračanicu, “džabe sam pio lijekove”, nisu pomogle ni injekcije, ni čajevi... Došavši s posla, jednog dana otac je, vidjevši me kako i dalje “hudim”, sav zabrinut za mene, odlučio: “Navući će na pluća, moramo potražiti doktora Prohića.”

Kao kroz maglu se sjećam da su me vodili u njegovu ambulantu. Zaboravio sam detalje tih pregleda, pa i mjesto i izgled ambulante,

ali mi se ime doktora Prohića trajno urezalo u sjećanju. Vjerovatno i zato što je, nakon pregleda i lijekova koje mi je davao, “bolest kao rukom odnesena”.

Na radost svojih roditelja uskoro sam krenuo u prvi razred osnovne škole, sada već daleke 1957. godine. Nikad kasnije, nisam imao ozbiljnijih zdravstvenih problema. Mati je u razgovoru sa komšinicama spominjala doktora Prohića, kad god bi neka od njih primijetila kako sam zdrav i “napredan”. Njen odgovor je uvijek bio: “Bog, pa doktor Prohić”.

Nakon završetka četvororazredne osnovne škole u Malešićima, ja sam se sa još nekoliko drugova (od nas stotinjak svršenika te škole), upisao u peti razred u Donju, tada Osnovnu školu “Mitar Trifunović Učo” (sada: Druga osnovna škola). Zašto ne u “Gornju”, nama bližu, posebna je priča. Dok smo prolazili čaršijom idući prema “Donjoj školi”, to bi moglo biti negdje između 1961. i 1963. godine, često smo susretali jednog postarijeg, elegantno obučenog čovjeka sijede kose, koji je za razliku od ostalih, kako nam se činilo imao neko “gospodarasto” držanje i najčešće šetao gradom sam... Za lijepih dana, viđali smo ga kako sjedi i pije kahvu na terasi hotela “Park”, počesto sam ili u društvu sa nekim drugim starijim ljudima, svojim vršnjacima. Čim smo doznali da je to doktor Prohić, počeli smo ga redovno kao po dogovoru, svi iz moje raje, pozdravljati, obavezno vadeći ruke iz džepova... Nismo ni očekivali da uvijek otpozdravi ili klimne glavom. Činili smo to, kao i mnogi drugi, iz nekog poštovanja i zahvalnosti, jer smo svi u svojim porodicama o njemu ponešto lijepo čuli. Kad god bih ga u tim prilikama ugledao, ja bih se sjetio onih majčinih riječi: “Bog, pa doktor...”

Ovakvim uvodom, neobičnim za tekstove ovog, htio sam odmah na početku da posvjedočim koliko su obični ljudi cijenili i poštovali dr. Prohića i kao liječnika i kao čovjeka.

...

Stariji ljudi u Gračanicu, o dr. Prohiću danas obično pričaju na osnovu maglovitih sje-

čanja ili prepričavaju neke detalje iz njegova života po “čuvenju”, iz treće ruke, počesto kontroverzne i neprovjerljive. Za većinu je taj znameniti Gračanlija odavno potonuo u zaborav, nažalost, kao i mnogi drugi... O njemu nigdje ništa do sada nije zapisano, izuzev nekoliko šturih podataka, usput objavljenih u sklopu nekih drugih tematskih radova u Časopisu “Gračanički glasnik” i knjizi “Gračanica i okolina u periodu između dva svjetska rata”, koju potpisuje ovaj autor. To je, svakako, nedovoljno za pisanje biografije jedne tako osebujne i interesantne ličnosti koja, bar u svom rodnom mjestu, nije zaslužila da se tako gurme u zaborav. Nažalost, usljed nemara i drugih okolnosti iza njegove smrti nije sačuvan nikakav značajniji dokument, lični zapis, pismo vrijedno pažnje, ništa... U Domu zdravlja u Gračanici, takođe, ništa.¹ Isto tako ni u Arhivu TK... U široj obitelji postoji priča da je dr. Prohić skoro cijelog života pisao lični dnevnik. Uzalud smo tragali za tim rukopisima.² Osim nekoliko pisama, slučajno sačuvanih kod Sabrije Prohića (sina Rukibovog) – ni papirića više...

Iza njega, ostala je samo prazna kuća...

1. PRVE GODINE LJEKARSKE PRAKSE U GRAČANICI

Ne znamo tačno odakle potiču i kad su se gračanički Prohići doselili u ovu čaršiju. Najstariji njihov spomen nalazimo u Sidžilu gračaničkog kadije (koji je u cjelosti uništen 1992. godine u prvim danima bombardiranja Sarajeva, a čija je kopija, srećom sačuvana).³ Na osnovu toga moglo bi se samo zaključiti da su Prohići živjeli u Gračanici koncem XVIII. stoljeća, kada je i nastao taj sidžil. Oslanjajući se na usmenu tradiciju, Nihad Halilbegović u svojoj knjizi o Ali Rizi Prohiću, ispisuje ime Ibrahimage Prohića, kao najstarijeg poznatog pretka te familije, koji je “došao u Gračanicu” 1750. godine.⁴

Dr. Avdo Prohić potiče iz višečlane porodice Hadži Avdage Prohića, imućnog i uglednog gračaničkog trgovca i posjednika (između ostalog, imao je i svoje kmetove u Kakmužu), koji se povremeno ogledao i u lokalnoj politici.⁵ Znamo da je bio kandidat JMO na prvim oblasnim izborima 1927.

1 Da o dr. Avdi Prohiću nemaju “ništa (...) nikakve dokumentacije”, potpisniku ovih redova je u završnici ovog istraživanja preko svog činovnika-arhivara dala do znanja najodgovornija osoba Doma zdravlja (posljednja poruka, 15. 3. 2019.)

2 Prema podacima Ozrena Prohića (unuk Sabrije Prohića), koje je u pismenoj formi prosljedio autoru 31. 3. 2019., “većina poslijeratnih dokumenata i dio njegovih memoara je nestao. Supruga Gordana sklonila je dokumenta od obitelji. Sjećam se da je svako jutro ustajao u pet, tuširao se hladnom vodom i radio “sokolske” vježbe, a tada bi do prve kafe pisao sjećanja. U vrijeme posljednjeg rata, kuća dr. A. Prohića je ispražnjena, njegova udovica Gordana sve je razdijelila tako da nam nisu ostale niti njegova fotografija u fraku s diplome u Zagrebu, niti njegov uvećani portret iz Zagreba kojega je napravio najznačajniji fotograf toga razdoblja Tošo Dabac.”

3 Kopiju Sidžila gračaničkog kadije, koju je uspio sačuvati rahm. Osman Delić, predao je potpisnik ovih redova u Gazi Husrev begovu biblioteku u Sarajevu, otkupivši je prethodno od Osmanove porodice u namjeri da objavljuje dijelove ili kompletan prevod Sidžila. Dijelovi Sidžila su prevedeni, priređeni i objavljeni na stranicama našeg časopisa (Ramiza Smajić, Posljednji gračanički sidžil, *Gračanički glasnik*, VIII/16, 2003., 38-47; ista, Vjenčanja u Sidžilu gračaničkog kadije, *Gračanički glasnik*, X/20, 2005., 127-139).

4 Nihad Halilbegović, *Ali Riza ef. Prohić – život i djelo*, “Halkomex” Sarajevo, 2000. 16

5 Po mnogo čemu, karakterističan je jedan detalj iz njegove političke aktivnosti iz 1919. godine kada su ga njegovi politički protivnici na stranicama prosrpskog tuzlanskog “Oslobođenja” (u broju 59, od 26. 8. 1919.) oklevetali da je širio neki svoj nacionalizam, gradeći “neku svoju školu u selu Lukavica”. I pošto mu, u nastojanju da ga potisnu iz Lukavice, gdje je imao poslovne veze i podršku, nisu imali ništa drugo “prišiti”, optužili su ga da je za vrijeme Prvog svjetskog rata bio u šuckorima. U Avdagu zaštitu “stavila se” se sarajevska “Pravda”, tvrdeći da njegovo “šuckorovanje” nije bilo na štetu, nego na veliku korist i sreću braće Srba “od kojih je mnoge na svoju veliku pogibelj u ono kritično doba u zaštitu uzeo i sebe upravo velikoj pogibelji izlagao. U stanju smo, pisala je *Pravda*, po imenu navesti sve prve srpske familije, koje je, uz život i imetak Abdaga kao šuckor zaštićavao” (*Pravda* br I/64, 1919, 3-4, u: Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u periodu između dva svjetska rata – pravno-politički i*

godine⁶, zatim član rukovodstva Vakufsko-meirifskog povjerenstva, član Upravnog i Nadzornog odbora Muslimanske privredne banke u Gračanici itd.⁷ Njegovo ime nalazimo i na spisku dobrotvora-utemeljivača "Gajreta", upisanih za društvenu 1939/40 godinu.⁸

"Hadži Avdaga Prohić i njegova žena Esma Prohić, rođena Mujezinović iz Tuzle, su imali trinaestoro djece, od kojih su samo sedmero doživili starost i to: Sabrija, Avdo, Rukib, Hankija, Dika, Beghanuma i Zemka"⁹. Sva tri njegova sina bili su vrlo uspješni ljudi: Sabrija je razvio velike trgovačke poslove ne samo u Gračanici, već i u Beogradu i Zagrebu¹⁰ (po završetku rata, 4. ili 5. 5. 1946. godine, nestao na putu za Italiju pod nepoznatim okolnostima, sumnja se da ga je likvidirala UDB-a)¹¹, Rukib je takođe bio ugledan trgovac drvetom, dok je Avdo, čiji životopis

pokušavamo sastaviti bio jedan od najpopularnijih ljekara u Gračanici.¹²

...

Avdo Prohić (pravo ime: Abdurahman) je rođen 1. 1. 1902. godine (otac Avdaga, majka Esma, rođ. Mujezinović) osnovnu školu završio je 1914/15 u Gračanici¹³, gimnaziju u Tuzli. Po završetku gimnazije, upisao se na Medicinski fakultet u Zagrebu. Kao student, družio se sa mnogim kolegama iz Bosne i Hercegovine, koji su sa njim često dolazili u Gračanicu da zajednički pripremaju ispite ili provedu ferije. Među ostalim, s njim je dolazio i Mustafa Mujbegović, (predratni komunista, poginuo kao član Štaba Prvog majevičkog partizanskog odreda od četnika na Vukosavcima, 20. 2. 1942), te jedan kolega sa beogradske stomatologije iz čuvene familije Komadina iz Mostara i dr.¹⁴

društveno-ekonomski razvoj, "Monos" Gračanica, "Avicena" Sarajevo 2015., 88–89

6 Omer Hamzić, *Nav. djelo*, 111)

7 Omer Hamzić, *Nav. djelo* 111, 166, 227, 403

8 "Gajret" XXI/7-9, juli 1940. str. 143

9 Nihad Halilbegović, *Ali Riza ef. Prohić – život i djelo*, "Halkomex" Sarajevo, 2000. 32

10 Vidi opširnije u: Rusmir Djedović, Sabrija Prohić – prvi moderni biznismen u privrednoj historiji Gračanice. *Gračanički glasnik*, IX/18, 2004., 65-69;

11 Prema Zlatku Hasanbegoviću (*Muslimani u Zagrebu. Doba utemeljenja*. Medžlis Islamske zajednice Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2007., 419-420), "...Sabriju Prohića, iako politički neobilježenog, nije zaobišao prvi val progona i uhićenja nepoćudnih pojedinaca koji je započeo odmah u svibnu 1945." Sabrija i njegova supruga su, prema navodima ovog autora, bili pritvarani, a u zagrebačkoj štampi su se pojavljivali prijeteći i huškački članci, "što je bila najava skore konfiskacije imovine". Poslije toga, "nakon privremenog puštanja na slobodu, a u strahu od daljnijeg progona te dodatno zastrašen svakodnevnim uhićenjima istaknutih zagrebačkih muslimana, uključujući i smaknuća bez suđenja, u svibnu 1946. u tajnosti je napustio Zagreb kako bi se domogao Italije. Kao i stotine prije i poslije njega, uhvaćen je od jugoslovenskih vojnih vlasti pri pokušaju prelaska državne granice i odmah bez suđenja likvidiran. Nekoliko dana nakon Prohićeva »nestanka« ponovo su uhićeni njegova žena Safeta i sin Fikret i bez formalnog podizanja opušnice zatočeni dva i pol mjeseca..." Interesantno je da je 9. 9. 1946., četiri mjeseca nakon nestanka Sabrije Prohića, Tužilaštvo Okruga tuzlanskog protiv njega podiglo optužnicu zato "što je za vrijeme okupacije (...) kao vlasnik trgovačke firme prodavao za potrebe njemačke i hrvatske vojske drvo i zemaljske proizvode, te raznu manufakturnu robu..." (Arhiv Jugoslavije, fond 110, fasc. 821, jedinica opisa br. 910). Iako je dr. Avdo Prohić skoro do svoje smrti tragao za istinom o nestanku svog brata, do prave istine nije mogao doći. Sabrija proglašen mrtvim tek 90-tih godina 20. vijeka. Na mezarju Režići, u dijelu gdje se ukopavaju članovi porodice Prohić, Sabriji je podignut simboličan kenotaf.

12 Opširnije o gračaničkim Prohićima, a posebno o Hadži Avdagi i njegovim potomcima u: Rejhan Prohić, Hadži Avdaga Prohić (1872. – 1939.) – ricaluk jednog vremena, *Gračanički glasnik*, br. 37/19, 2014, str- 95–107

13 Osman Delić, *Sto godina Narodne osnovne škole u Gračanici*, Gračanica 1986., 39 (na spisku đaka koji su te godine završili četvrti razred upisano je ime: Prohić Avdage Abdurahman. Tako piše i u popisu diplomanata Medicinskog fakulteta u Zagrebu, kao i u Medicinskom godišnjaku Kraljevine Jugoslavije iz 1933.)

14 Prema kazivanju Nihada Halilbegovića, koji prenosi sjećanje svoje majke Beghanume, sestre Avde Prohića (pribilježeno 8. 4. 2019.)

Dr. Avdo Prohić je diplomirao 22. 12. 1928. godine, a potom otišao na Zubnu kliniku dr. Vase Carićevića u Beogradu, kod kojeg je, 1930. godine, apsolvirao stomatologiju.¹⁵ Nakon okončanja studija, Avdi je nuđeno mjesto asistenta na Medicinskom fakultetu u Zagrebu kao i mjesto predavača na medicini u Beogradu. Budući da se nije mogao odlučiti između Beograda i Zagreba, jedno vrijeme se izdržavao radeći povremeno kao privatni liječnik. Na očevo insistiranje, vratio se u Gračanicu 1931. godine, gdje su mjesne vlasti upravo “potraživali” jednog liječnika. Počeo je raditi kao liječnik Udružene zdravstvene općine Gračanica – Doborovci. Bio je prvi liječnik Gračanice ili preciznije rečeno prvi Gračanlija sa diplomom medicinskog fakulteta.¹⁶ Nakon odlaska sreskog liječnika, dr. Ive (Vicka) Mrčića, 1940. godine, preuzeo je njegove poslove u sreskoj ambulanti u kojoj dočekuje rat i vodi tu ambulantu sve do kasne jeseni 1943. godine.¹⁷

Za relativno kratko vrijeme po dolasku u Gračanicu, dr. Prohić je stekao zavidan ugled liječnika kako u samom gradu, tako i među običnim seoskim stanovništvom tadašnjeg prostranog gračaničkog sreza. Dolazili su mu pacijenti i iz susjednih gradova i udaljenijih mjesta. U skladu sa tadašnjim zakonskim propisima, a i zdravstvenim potrebama stanovništva, bavio se i privatnom praksom, uglavnom u popodnevним satima i u vrijeme kad nije bio angažovan u opštini-

skoj ambulanti. U pomoćnim prostorijama svoje porodične kuće (u muškoj avliji) postepeno je sređivao i opremao i svoju privatnu ambulantu.¹⁸ U svakodnevnom radu sa pacijentima, sticao je ljekarsku praksu i rutinu, proširivao svoja znanja i usavršavao se u struci kroz razne edukacije i specijalizacije u većim medicinskim centrima, te održavajući kontakte i proširujući poznanstva sa svojim kolegama širom zemlje... Tako je stvarao i širio krug prijatelja i poznanika, sa kojima se družio, razmjenjivao posjete itd.

Kao čovjek širokih interesovanja, dr. Prohić nije bio samo vrijedan i popularan medicinski, već je bio i vrlo aktivan društveni radnik u svom rodnom gradu. Kao mladog ljekara, politika ga, izgleda nije posebno zanimala, pa je sa puno više volje i entuzijazma radio u više kulturno-prosvjetnih, sportskih i humanitarnih društava kao što je bio Crveni krst, “Gajret”, “Narodna biblioteka”, “Sokolско društvo”, mjesni nogometni klubovi itd. Kao vjernik musliman, uz oca Avdagu, koji je bio u rukovodstvu Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva, pratio je i pomagao rad tog Povjerenstva, funkcionisanje džemata, ponekad kritikovao slabosti u organizaciji namaza i drugih vjerskih manifestacija itd.¹⁹

Već 1932. godine, nepunu godinu nakon povratka sa studija, izabran je u Mjesni odbor “Gajreta” za Gračanicu. Neku godinu kasnije vidimo ga među najuglednijim članovima tog društva. U proljeće 1937. godine,

15 Omer Hamzić, Razvoj zdravstvene djelatnosti u Gračanici – od ambulante do opšte bolnice, *Gračanički glasnik* br 10/5, 2001., str. 70

16 Omer Hamzić, *Nav. članak*, str. 70.

17 Njega zamjenjuje dr. Petar Mamontov, koji će ostati u Gračanici sve do 1945. godine (Omer Hamzić, *Nav. članak*, str. 72)

18 Opis stare porodične kuće Prohića vidi opširnije u: Nihad Halilbegović, *Nav. djelo*, 30, 31

19 To ilustrira i jedno njegovo pismo Vakufsko-mearifskom povjerenstvu u Gračanici od 16. 4. 1932. godine u kojem kritikuje “vjersko vodstvo našeg grada” zbog loše organizacije klanjanja Bajram-namaza u Bijeloj džamiji. Pismo počinje riječima: “Kao dobar musliman kome je islam iznad svega želim da se svi vjerski obredi i svaka vjerska manifestacija vrši točno po propisima uzvišenog islama. Nažalost, moram konstatovati da se vjerskom vodstvu našeg grada u tom pogledu treba i mora pružiti prigovor...” (Fond Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva, nesređena građa u Medžlisu Islamske zajednice Gračanica, Pismo dr. Avde Prohića Vakufskom povjerenstvu od 16. 4. 1932., primljeno 18. 4. 1932., sl. zavedeno pod br. 344/32)

poslije izvjesne reorganizacije, biran je u njegovo najuže rukovodstvo.²⁰ Osim "Gajreta", nalazimo ga i na spisku članova Sokolskog društva u Gračanici za 1935/36 godinu da bi već sljedeće godine bio izabran za njegovog starješinu.²¹ Istovremeno je pomagao i Nogometni klub "Jedinstvo", koji je bio mješovitog nacionalnog sastava. Ipak, "sebe je našao" prvo kao član, a kasnije i kao predsjednik Sreskog društva Crvenog krsta (oko 1935.), koje je imalo svoja povjerenstva, osim Gračanice u gotovo svim većim selima tadašnjeg sreza, a obavezno u onim u kojima je postojala osnovna škola. Desna ruka bila mu je učiteljica Akelina Švab, koja se, kao i Avdo, isticala u radu više organizacija i udruženja u Gračanici.²² Radeći u Crvenom krstu, dr. Prohić je iskoristio priliku da se neposredno upozna sa zdravstvenim stanjem i potrebama svih slojeva tadašnjeg stanovništva. Uz to je kao ljekar i funkcioner Crvenog krsta, organizovao i aktivno radio na zdravstvenom prosvjeđivanju ženske omladine u Domaćičkoj školi u Gračanici. Tako je, pomažući ljudima kad im je najteže, još u mladim danima sticao povjerenje pacijenata iz svih slojeva stanovništva i uživao popularnost narodnog ljekara.

Bile su to organizacije u kojima su se okupljali lokalni uglednici i intelektualci, naprednih demokratskih shvatanja, neki od njih progugoslovenski ili prokomunistički

orijentisani, različitih nacionalnosti, ideoloških i vjerskih usmjerenja.²³ Dr. Prohić je u tom pogledu pokazivao širinu istinskog intelektualca, sa svima saradivao ili neposredno kontaktirao, između ostalih i sa poznatim predratnim komunistom ovoga kraja, kasnije ratnim komandantom Ozrenskog partizanskog odreda, koji je to potvrdio i u jednoj svojoj kasnije datoj izjavi: "*Doktora Avdu Prohića poznajem još od pre rata kao lekara u Gračanici. Već u to vreme važio je kao napredan čovek iako je znao da sam ja bio osuđivan i ležao na robiji kao komunista. Lećio mi je ženu i dete, a znam da je uvek bio u vezi i sa ostalim naprednim ljudima.*"²⁴

2. LEGALNO ZA NAROD, ILEGALNO ZA NOP (1941 – 1943)

Nakon kratkotrajne mobilizacije i sloma Kraljevske vojske, 17. aprila 1941. godine, Avdo Prohić se, po svoj prilici, vratio svojim redovnim poslovima u sreskoj ambulanti u Gračanici. Kao ljekar i humanista, u tim teškim vremenima, nastojao je pružiti pomoć svima kojima je bila potrebna, bez obzira na političku u vjersku pripadnost. Uz svoje redovne poslove općinskog i kotarskog liječnika, obavljao je i poslove upravitelja Dječijeg doma koji je u to vrijeme funkcionisao kao dječje sirotište i prihvatilište za muhadžirsku djecu.²⁵ Negdje s početka rata javno je podržao akciju kadije Ibrahima Mehinagića

20 Omer Hamzić, *Nav djelo*, 273–274

21 *Isto*, 289–290

22 *Isto*, *Nav. djelo*, 266

23 Toj grupi građana u Gračanici, prema nekim zabilježenim sjećanjima, između ostalih pripadali su: Dr. Stevo Jokanović, advokat, hafiz Salim Alić, Muradif Džinić, geometar, Rufat-aga Mehinagić, posjednik, Salih-beg Čekić, posjednik, Viktor Kolman, apotekar, Ante Zidarić, rodom iz Istre, učitelj, Isidor Papo, trgovac, Milena Milosavljević, službenica u sreskom uredu i dr. (Omer Hamzić, *Nav. djelo*, 158)

24 Izjava Todora Vujasinovića, ratnog komandanta Ozrenskog partizanskog odreda i zamjenika komandanta Trećeg korpusa NOVJ, koju je kao član Savjeta Federacije potpisao 12. 1. 1973. godine u svom kabinetu u Beogradu, kopija izjave kod autora

25 Krajem februara ili početkom marta 1943. godinu u Gračanicu je pristiglo oko 900 muhadžira protjeranih s područja Čajniča. Kao i ranije, i ovu grupu "narod i građanstvo dobro je primilo". Upravitelj Dječjeg doma dr. Prohić, s prefektom Doma, uzeli su svu muhadžirsku siročad radi smještaja u Domu (*Osvit*, Sarajevo, broj 53, od 7. 3. 1943., str. 4 (autor članka Almas Čengić). Inače, Gračanica je sredinom 1943. godine bila središte za prihvrat izbjeglica za Posavinu, što potvrđuje i javno objavljen podatak da je u to vrijeme u samoj Gračanici i okolnim se-

na sprečavanju dijela njemačke komande da deportuje gračaničke Rome u logore smrti.²⁶

Od samog početka ustaške vlasti su ga posmatrale kao nekadašnjeg prosrpski orijentisanog “gajretovca”, kao “sokolaša”, bliskog ili četnicima ili komunistima u kojeg nisu mogli imati povjerenje. On se nije mirio sa represivnim mjerama tog režima, brutalnim progonima Srba i Jevreja i otimanjem njihove imovine. U nastojanju da im pomogne, povezuje se sa nekim važnijim osobama iz upravnih i redarstvenih službi, za koje je znao da su simpatizeri NOP-a ili da aktivno djeluju u ilegalnom pokretu. Jedan od njih bio je i Fadil Šabić, viši činovnik u kotarskoj upravi u Gračanici i ilegalni partizanski obavještajac, koji je o tome ostavio i pisano svjedočanstvo. Iz njegove izjave doznajemo da je dr. Prohić izvršavao važnije i rizične zadatke koji su mu se postavljali s “partizanske” strane. Poput svoga oca Avdage za vrijeme Prvog, zaslužan je za spašavanje većeg broja građana srpske i jevrejske nacionalnosti od ustaškog terora i progona s početka Drugog svjetskog rata. To potvrđuje u svojoj izjavi i Husein Tolić, koji je došao na dužnost kotarskog predstojnika u Gračanicu, nakon smjene Adema Osmanbegovića u avgustu 1941. i na toj dužnosti ostao do aprila 1942. godine, kada je premješten na službu u Tuzlu: *“Avdo Prohić se naročito zauzimao za Srbe i to posebno one, koji su bili internirani na Karanovac. On je intervenirao da se puste.”*²⁷

Ustaška tajna služba (UNS-a) imala je podatke o “protudržavnom” djelovanju gračaničkih aktivista NOP-a. Početkom februara 1943. godine, imali su namjeru otpremiti u logor Jasenovac dvadesetak lica, među kojima i dr. Prohića. To su hapšenje, srećom, osujetili neki uticajni simpatizeri i pomagači NOP-a u Gračanici, među kojima i tadašnji kotarski predstojnik Safet Branković i komandant DOMDO legije Sejdo Đuluć.²⁸

Pripremajući progon preostalih jevrejskih porodica iz Gračanice u proljeće 1943. godine, agenti ustaških sigurnosnih službi “upratili” su da se kod dr. Hinka Marića (ljekara, Jevrejina) redovno okuplja dvadesetak uglednijih ljudi, koji su označeni kao protivnici režima. Među njima se na prvom mjestu navodi dr. Avdo Prohić, ljekar u mjesnoj ambulanti, zatim Ljubo Hinić, trgovac, Milena Milosavljević, namještenica u Kotarskom uredu, Katica Vrhovec, medicinska sestra, Fadil Šabić, zamjenik kotarskog predstojnika, Ivan Domišljanović, nadcestar, Nenad Inđić, učitelj, Osman Fazlić, sudija i drugi.²⁹

Čim su doznali šta se priprema preostalim Jevrejima u Gračanici, oni su ih upozorili da se što prije sklone, nastojeći da im nekako u tome i pomognu.

...

U spomenutoj protujevrejskoj akciji u Gračanici na udaru su bili ljekari Hinko Marić, Ivo Levy, Vilim Šmukler (Schmuckler) sa porodicama koje su ustaške vlasti dovele

lima bilo smješteno oko 1500 prognanika, pretežno iz istočne Bosne. Sportski klub “Bosnac” je organizovao svakih 15 dana priredbe i teferiče sa kojih je prihod, uz prikupljene priloge, usmjeravan za izbjeglice (*Osvit*, Sarajevo, broj 67, od 13. 6. 1943., str. 4); Avde Prohića kao ljekara, a jedno vrijeme i upravnika Dječjeg doma sjeća se i Ismet Šabanović, sin Hamida, rođ. 1936. g. u selu Sudići kod Čajniča, koji je kao dijete, bježeći ispred četničkog noža zajedno sa svojim najbližim i mnogobrojnim drugim prognanicima, utočište našao u Gračanici, gdje je ostao nekoliko godina iza rata, završivši tu i osnovnu školu (izjavu zabilježio Nihad Halilbegović 2. 9. 2017., kopija kod autora)

²⁶ O tome opširnije u: Edin Šaković, Hafiz Ibrahim ef. Mehinagić – prilog životopisu, *Gračanički glasnik*, XXXII/16, 2011., 22 – 60;

²⁷ Izjava Huse Tolića koju je dao puk. Esadu Tihicu i Omeru Hamziću u razgovoru vođenom 17. 2. 1987. u Mostaru (Izjava kod autora)

²⁸ Esad Tihić, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*, Gračanica 1988., 204

²⁹ Vojni arhiv Srbije (dalje: VAS), br. reg. 20, f. 14 k. 151, Zapisnik Oružničke postaje Gračanica od 17. 12. 1942. g. (vidi opširnije u: Omer Hamzić, Sudbine Jevreja u Gračanici tokom Drugog svjetskog rata, *Gračanički glasnik*, br. 45/23, str. 37 – 59

na ovo područje radi suzbijanja zaraznih bolesti, te apotekar Viktor Kolman i njegova supruga Helena, za koje se znalo da su slali lijekove u partizanko-četničku bolnicu na Brezicima na Ozrenu. Saznavši od spomenutih prijatelja šta im se priprema, u nedjelju 28. 2. 1943. godine ljekar Hinko Marić i apotekar Viktor Kolman sa porodicama i osobljem, izvlače se iz Gračanice i prebacuju u Boljanić na četničku teritoriju, dok su se Vilim Šmukler i Ivo Levy izvukli u pravcu Srnica i Gradačca, prema Trebavi. Izvlačenje iz Gračanice i prebacivanje na lijevu stranu Spreče porodice Kolman -Viktora, Helene i njihove jedanaestomjesečne kćerke Nade, organizovao je dr. Prohić, uz pomoć svog poznanika Franca Kaučića, koji je kao izbjeglica iz Slovenije živio sa porodicom u Boljaniću, a radio u općini Karanovac.³⁰ O tome su gotovo pouzdane podatke imali agenti iz tuzlanskog odjela Ustaške tajne službe. U kratkom izvještaju od 28. 3. 1943., njihov agent pod šifrom "Jakica" piše nadležnim u Zagrebu sljedeće: "Postoji sumnja da su za taj bieg ljekarnika znali neki građani, a vjerojatno i dr. Prohić, koji je često dolazio u kuću spomenutoga. Ovaj bieg primili su tamošnji pravoslavci sa nekim naročitim zadovoljstvom."³¹

Ubrzo poslije prebacivanja spomenute grupe Jevreja na lijevu stranu Spreče, uslijedila je operacija njemačke 369. pješadijske

divizije (tzv. "Vražje divizije") protiv četnika na Ozrenu u kojoj su apotekara Kolmana Nijemci zarobili i strijeljali, dok je Helena sa djetetom ostala u šumi potpuno nezbrinuta i bolesna.³² Čim je za to doznao, dr. Prohić je poduzeo mjere da ih vrati u Gračanicu. Uz pomoć spomenutog Slovenca uspio je da ih 24. 4. 1943. prebaci na desnu stranu Spreče i krišom zbrine u svojoj porodičnoj kući u Gračanici. Kako Helenin povratak nije mogao ostati nezapažen, dan-dva kasnije ona je pozvana i ispitana u Oružničkoj postaji u Gračanici. Na osnovu njenog iskaza, dva dana kasnije (26. 4. 1943.), obustavljena je tjeralica za Viktorom Kolmanom i drugim licima koja su pobjegla na četničku teritoriju – "zato što su neki izginuli, neki pobjegli dalje, a neki se vratili u Gračanicu".³³ Istoga dana, međutim, u Oružničku postaju stigao je nalog iz Tuzle da se Helena sa djetetom bezuvjetno stražarno sprovede u Župsku redarstvenu oblast Tuzla.³⁴ Nalog Župskog redarstva odmah je izvršen: prvim vozom Helena je stražarno sprovedena u Tuzlu, ali bez djeteta. Nepun mjesec dana kasnije, 28. 5. 1943. godine, otpremljena je kao zatočnica "na dalji postupak" u zatvoru na Savskoj cesti u Zagrebu.³⁵ Time je njena sudbina, nažalost, bila zapečaćena. Svi kasniji pokušaji da se spasi nisu uspjeli. Već u avgustu 1943. godine nije više bila među živima.³⁶

30 Postali su prijatelji nakon slučajnog poznanstva, 17. 7. 1941. godine, kada je dr. Prohić, vraćajući se istim vozom iz Slavenskog Broda, kojim su deportovane slovenačke izbjeglice prema Doboju i Gračanici, priskočio u pomoć Francovoj supruzi Nunciki, zaustavivši joj teško krvarenje iz maternice. Ova obitelj konačno se skrasila u Boljaniću u kući Milana Đerića. Kaučić je dobio zaposlenje u općini Karanovac, ali je ostao u trajnom prijateljstvu sa dr. Prohićem (Franc Kaučić, *Spomini iz mojega življenja*, Maribor, 2006., 93, 94)

31 Historijski muzej BiH Sarajevo, Fond Ustaške nadzorne službe, dok. br. 409, 6. 4. 1943., Bieg ljekarnika u Ozren planinu, br. 953, od 28. 3. 1943. (kopija kod autora)

32 Opširnije o toj ofanzivi: Edi Bokun, Operacija 369. njemačke divizije protiv ozrenskih četnika (april 1943. godine), *Gračanički glasnik*, XVIII/35, str. 58-59.

33 Muzej Doboja, inv. br. 115, Raspis Oružničke postaje Gračanica 26. 4. 1943. (U: Omer Hamzić, *Sudbina Jevreja....* 49)

34 Isto.

35 Pismo Avde Prohića, upućeno bratu Sabriji 28. 5. 1943. godine, Original pisma nalazi se u porodičnoj arhivi Sabrije Prohića, sina Rukibovog, u Gračanici.

36 Dr. Avdo Prohić je pokušavao na različite načine spasiti Helenu, u čemu mu je nastojao pomoći i dr. Bahrija Kadić, župan Velike župe Usora i Soli (inače po rođenju Gračanlija, bliski prijatelj Prohića, čijeg je sina, koji je u

Međutim, sudbina njene kćerke Nade posebna je priča. Poslije majčinog hapšenja, ostala je i dalje kod dr. Avde Prohića, u njegovoj roditeljskoj kući. Brigu o njoj vodila je Avdina majka Esme-hanuma, sa ćerkama Beghanumom i Zemkom. Kako su vlasti znale da se mala Jevrejka nalazi u Prohića kući, sve je bilo manje mogućnosti da su tu duže zadrži. U službenom izvještaju Kotarske oblasti od 18. 9. 1943. godine, u vezi sa jevrejskim pitanjem, i dalje se, kao i u prethodnim izvještajima, spominjalo “jedno malo žensko židovsko dijete”³⁷ u Gračanici. Krajem 1943. godine, Prohić su doznali da ustaške vlasti neće više tolerisati skrivanje jevrejske djevojčice u Gračanici. Shvativši ozbiljno to upozorenje, dr. Avdo je, uz pomoć svog brata Sabrije, koji je tada živio u Zagrebu, organizirao prebacivanje djevojčice u Sabrijinu porodicu u Zagrebu. U toj porodici bezbjedno je dočekala kraj rata.³⁸ U septembru 1945., neki njeni preživjeli rođaci preuzeli su je od Prohića i odveli prvo u Ptuj, gdje su ranije živjeli, potom u Slavonski Brod, odakle su krenuli u izbjeglištvo u Švicarsku i konačno, u Palestinu.³⁹

....

Nakon hapšenja Helene Kolman, ustaški agenti su pojačali nadzor nad kućom Pro-

hića, između ostalog i zbog male Jevrejke, za koju su, kako je već navedeno, redarstveni organi znali da se krije u toj kući. Prvih nekoliko mjeseci nisu ništa poduzimali protiv dr. Prohića, svjesni činjenice da bi njegovim uklanjanjem još više ugrozili zdravstveno stanje na kotaru i izazvali reagovanje stanovništva. Da bi se to moglo razumjeti, treba imati u vidu činjenicu da je dr. Prohić u to vrijeme bio jedini ljekar u Gračanici i da je uz to uživao veliku popularnost u narodu. Ipak, krajem ljeta, vlasti su mu, po nekim navodima, spremile mobilizaciju u neku operativnu jedinicu na području Zenice. Da bi to izbjegao, u septembru 1943. godine, na nagovor svojih prijatelja, “sklonio” se u redove mjesne DOMDO legije. Fadil Šabić u svojoj izjavi tvrdi da je to učinio “po partijskom zadatku”: *“Na toj sporednoj dužnosti ostao je u mjesecima: septembru, oktobru i novembru 1943. godine. Na tom položaju imao je autoriteta i mogućnosti, da izvršava mnoge krupne zadatke, koji su mu bili postavljeni od mjesne partijske organizacije i vojnih partizanskih rukovodioca sa oslobođenih područja. Preko veze on je slao veće količine lijekova, odjeće, obuće, te oružja i municije, kao i otpremu naše omladine u partizane.”*⁴⁰

ti vrijeme studirao u Zagrebu, pomagala porodica Sabrije Prohića). U tu akciju pokušao je uključiti čak i zamjenika redarstvenog upravitelja Šefkiju Muftića. Sve je bilo uzalud...Nije to pošlo za rukom ni Sabriji Prohiću, bogatom i uticajnom veletrogovcu u Zagrebu. Za vrijeme Heleninog zatočenja, Sabrijina supruga Safeta Prohić joj je u više navrata donosila pakete s hranom i čistom odjećom. Po svoj prilici, kao teška bolesnica, podlegla je nehumanim zatvorskim uslovima ili je deportovana u logor Jasenovac, u avgustu 1943. (Omer Hamzić, Sudbina Jevreja...50)

37 VAS, br. reg. 30, f. 7 k. 201, *Prilike u prošlom tjednu; Redovan izvještaj Kotarske oblasti u Gračanici velikoj župi Usora i Soli Tuzla, 18. 9. 1943.*

38 Rejhan Prohić u svom radu, “Nada Kolman: tragom jedne ratne i poratne sudbine” (*Gračanički glasnik*, 39/20, 2015., 118-119) navodi da je upozorenje Prohićima da je dijete u opasnosti stiglo najvjerovatnije od župana Velike župe Usora i Soli, dr. Bahrije Kadića.

39 Za spašavanje male Nade, Memorijalni centar “Yad Vashem” i vlada Izraela, nakon odgovarajuće procedure, donijeli su odluku da posthumno dodijele Medalju “Pravednik među narodima” dr. Avdi Prohiću kao nosiocu priznanja, njegovoj majci Esmi, te bratu Sabriji i njegovoj supruzi Safeti. Ovo ugledno priznanje, koje se dodjeljuje pripadnicima drugih naroda za spašavanje Jevreja tokom Holokausta, rizikujući vlastiti život – na ceremoniji dodjele, 29. 5. 1918., u Jevrejskoj općini u Sarajevu od izraelskog ambasadora preuzeo je unuk Rukibov Rejhan Prohić.

40 Izjava partizanskog ilegalca Fadila Šabića, koji je gotovo svo vrijeme rata proveo u Gračanici, pisana 25. 4. 1968. godine, čiji se original nalazio kod njegoves supruge Gordane Prohić. (Fadil Šabić je izjavu dao u postupku dokazivanja penzionog staža za dr. Prohića, kojem su zbog mobilizacije i učešća u DOMDO legiji, ratne godine

Potvrdu o aktivnom djelovanju dr. Prohića na liniji NOP-a nalazimo i u spomenutoj izjavi Todora Vujasinovića: *Za vreme rata koliko je meni poznato držao se ispravno i činio nam usluge, a u momentima kada smo ulazili u Gračanicu uvek smo sa njim imali bližeg kontakta. Prilikom drugog oslobođenja Gračanice u leto 1943. godini ja sam zadnji puta bio sa njim. Tada se razgovaralo o tome da li da ga povedemo kao lekara naših jedinica, ali kako je on u to vreme bio jedini lekar u Gračanici i vrlo popularan među narodom, rešili smo da ga tu i ostavimo, s tim da nas i dalje pomaže – što je on koliko ja znam i činio. Ja sam krajem 1943. godine napustio istočnu Bosnu pošto sam bio biran za člana Nacionalnog komiteta. Ali ipak znam da su naši drugovi, među kojima i drug Džemal Bijedić sa njim održavali vezu i da je čak bio biran za predsjednika Noarodnooslobodilačkog odbora Gračanice.⁴¹*

Kako su obje ove izjave pisane dvadesetak i više godina poslije događaja koje opisuju (prva 1968., druga 1973. godine) i to u svrhu dokazivanja penzijskog staža za dr. Prohića (koji mu se, očito osporavao za ratni period), možda bi ih trebalo uzeti sa izvjesnom rezervom. Kao značajne, ipak, ističemo navode Vujasinovića o vezama dr. Prohića ne samo sa njim, kao visokim dužnosnikom NOP-a (zamjenik komandanta Trećeg korpusa NOVJ), već i sa Džemalom Bijedićem, koji je krajem 1943. godine bio sekretar Okružnog komiteta KPJ za Trebavu i Posavinu, kao i tvrdnju da je jedno vrijeme dr. Prohić bio i predsjednik Mjesnog narodnooslobodilačkog odbora, za što nema drugih dokaza, pa će prije biti da su ga partizani, u skladu sa tadašnjom praksom, zbog usluga koje im je činio, tretirali ilegalnim predsjednikom. U svakom

slučaju, ovi navodi, koje bi trebalo potkrijepiti i drugim izvorima, bacaju više svetla na političku situaciju u Gračanici i antirežimsko raspoloženja nekih građanskih grupa tokom Drugog svjetskog rata. Ono što zbunjuje kod tih izjava jeste činjenica da ni Šabić, ni Vujasinović ni jednom riječju ne spominju Prohićev iznenadni odlazak iz Gračanice u Zagreb, krajem 1943., niti se osvrću na tu njegovu “zagrebačku epizodu” iako im je vjerovatno bila poznata. Zaobišli su je zato što formalno nije ni bila sporna kod utvrđivanja podataka od značaja za njegov penzioni staž.

3. LJEKAR NA LIJEČENJU (1943 – 1951)

Tokom ovog istraživanja nismo mogli pouzdano utvrditi kako je i pod kakvim je okolnostima dr. Prohić napustio Gračanicu i otišao u Zagreb, negdje u novembru 1943. godine. Liječenje se spominje kao jedan od glavnih uzroka odlaska. Uzroci, pak, koji su doveli do narušavanja psihičkog zdravlja i oboljenja nekoga ko je uspješno liječio druge, a nije imao lijeka za sebe, moraju biti mnogo dublji. Malo je podataka, a mnogo se toga u jednom kraćem vremenskom periodu “sručilo na glavu” tog čovjeka. Porodica o tome, sasvim razumljivo, nerado govori. Izvjesno je samo da ti dani predstavljaju najzagonetnije razdoblje u životu dr. Avde Prohića. Nikad nećemo pouzdano doznati da li je tog nekog tmurnog novembarskog dana 1943. godine bježao od sebe ili ispred drugih.

Činjenica je da je nakon progona spomenutih ljekara Jevreja i njihovog osoblja, Dr. Prohić je ostao sam da liječi i vojsku i civile s čitavog područja gračaničkog kotara i da je to za njega bilo veliko opterećenje i krajnje iscrpljujući posao. Psihičko opterećenje, me-

osporavane za priznavanje u stažu za penziju, “što je meni” kako je napisao, “kao i svima njegovim drugovima iz burnih ratnih godina, kao i cijelom narodu našeg grada i sreza neshvatljivo. Iz ranije moje izjave i izjave Opštinskog odbora Saveza boraca, te izjave mnogih drugova – boraca NOR-a, koji poznajemo zasluge Dr. Avde Prohića za vrijeme rata jasno je da je njegov rad bio ne samo povremen i samoinicijativan, nego da je bio organizovan, aktivan, najkorisniji i najuspješniji.”)

41 Izjava Todora Vujasinovića, kopija kod autora

đutim, bilo mu je mnogo teže od svakodnevnih napora na poslu. Uz stalne sumnje, neizvjesnost i uzaludnu nadu da će, ipak, nekako izvući Helenu, dr. Prohić je živio u stalnom strahu od hapšenja: ustaški agenti su ga evidentirali kao jednog od vodećih neprijatelja poretka, s prijedlogom da bude upućen u logor.⁴² Istovremeno je bio opterećen i velikom brigom za malu Jevrejku, koju su svakog časa mogli “pokupiti” ustaše ili gestapovci. Tako je iz dana u dan zapadao u sve težu psihičku krizu, otkrivajući sebe za tragičnu sudbinu njene majke Helene.

Za ilustraciju, navodimo inserte iz nekoliko njegovih pisama koje je tokom aprila i maja 1943. godine slao bratu Sabriji u Zagreb. Tako u pismu od 20. 4. 1943. piše: “Ja sam brate teško utučen posljednjim događajima i poslom teško opterećen da bi bio spreman objeručke dočekati sudbinu Antigone.⁴³ Bolest se strašno širi – pomoć se traži, ali ne dolazi tako da je sav teret pao na mene. Ja radim do kasno u noć i pri kraju sam svojih snaga, pa ni kleta bolest neće na mene. Do danas imamo 5000 slučajeva sa 510 smrtnih...”⁴⁴ Mjesec dana kasnije stanje je bilo još gore: “Moji svi pomoćnici na suzbijanju tifusa obo-

ljeli su i leže u bolnici – još sam jedino ja preostao (...) a vjeruj mi da sam premoren a pored toga osjećam reumu u zglobovima a naročito u desnom laktu da ništa teže ne mogu podići. Odmor mi je potreban...”⁴⁵

Znakovito je i njegovo pismo, od 28. 5. 1943. godine, koje je pisao kao ispovijed bratu pod utiskom strašnog saznanja da su baš toga dana ustaške sigurnosne službe sprovele gospođu Kolman iz Tuzle u Zagreb. Zato ovo pismo donosimo u širim izvodima: “Dragi brate! Donosilac ovog pisma je gđa Indić supruga učitelja Nenada. Ona dolazi u Zagreb da pokuša preko svojih prijatelja da spasi Helenu koja je jutros sprovedena u Zagreb u glavni ustaški stožer. Radi čega tačno ne znam. Prošle nedjelje bio sam u Tuzli i preko cijelog dana bio sam Bahrijin Gost⁴⁶ (...) U četiri oka razgovarali smo o jednoj Heleni. Otvoreno i iskreno rekao sam, da moja savjest mnogo trpi što ona strada, jer da sam je ja upropastio, vjerujući da ću imati toliko snage da je spasim. Međutim grdno sam se prevario i nesvjesno ja joj kopam grob i radi toga neizmjereno trpim. Uvjerio sam ga, da sve ovo što za nju radim, to činim kao prijatelj i čovjek i ništa drugo ne dolazi u obzir. Zajednički tra-

42 U svojoj izjavi Fadil Šabić je o tome napisao: “Na ustaškom spisku do kojeg smo došli, Dr. Avdo Prohić bio je prvi, koji je bio osuđen na smrt. Poslije provale naše partijske organizacije, strijeljanja i hapšenja od strane jedne njemačke pukovnije, on se je Dr. Avdo Prohić spasio bjegstvom u Zagreb.” (kopija izjave: kod autora).

43 Ovaj figurativan izraz u pismu dr. Prohića, ukazuje na dvije činjenice: solidan stepen obrazovanja pošiljaoca i primaoca tog pisma, koji u međusobnoj komunikaciju, ne slučajno, upotrebljavaju simbole iz antičke književnosti i drugo, psihofizičko stanje dr. Prohića, koje pokušava izraziti spremnošću da dočeka i prihvati sudbinu tragične junakinje istoimene antičke drame.

44 Pismo Avde Prohića, upućeno bratu Sabriji 20. 4. 1943. godine, Original pisma nalazi se u porodičnoj arhivi Sabrije Prohića, sina Rukibovog, u Gračanici.

45 Pismo Avde Prohića, upućeno bratu Sabriji 20. 5. 1943. godine, Original pisma nalazi se u porodičnoj arhivi Sabrije Prohića, sina Rukibovog, u Gračanici.

46 Dr. Bahrija Kadić (1878 – 1945) je bio rođeni Gračanlija. Gimnaziju je pohađao u Sarajevu, a studij prava u Grazu, potom u Zagrebu, gdje je 1912. i doktorirao. Radio je u Sarajevu, Brčkom i Derventi, a zatim otvorio advokaturu u Tuzli. U političkom pogledu bio je prohrvatski orijentisan, nastupao je i djelovao u “hrvatskom nacionalnom duhu”, te je sa Nikolom Precom, jednim od prvaka HSS u Bosni i Hercegovini izdavao list “Hrvatska svijest”. Po proglašenju NDH imenovan je za Velikog župana Velike župe Pliva i Rama (sa sjedištem u Jajcu). U jesen 1942. godine premješten je u Tuzlu na funkciju Velikog župana Usora i Soli (*Tko je tko u NDH*, “Minerva” Zagreb 1997., 179). Po konačnom oslobođenju Tuzle, u novembru 1944. godine, uhapsila ga je i zatvorila partizanska OZN-a u Tuzli. Iako su za njega pokušali intervenisati neki ugledni ljudi, povezani sa NOP-om (popit tuzlanskog muftije Muhameda Šefket ef. Kurta, u zatvoru je skončao život, bez izvođenja pred sud, pod još uvijek nerazjašnjenim okolnostima).

žili smo način, da je spasimo i došli smo do tog zaključka, da je jedini način, da se izvuče iz zatvora, da se vjenča sa nekim ljekarom židovom koji je u državnoj službi. On je tu kombinaciju saopštio i Šefki⁴⁷ i isti se je s time solidarisao. Šefko me je pozvao hitno u Tuzlu i jučer ujutru bio sam kod njega u stanu i saopštio mi je, da je voljan urediti u Zagrebu, da se ona pusti iz robstva pod uvjetom da se uda za nekog N. Weroka. Ja sam se s tim sporazumio. On je jučer otputovao u Zagreb, a jutros je ona tamo sprovedena. Sad neznam šta je na stvari i da li tome čovjeku mogu povjerovati. U toj cijeloj stvari angažovao se je i Šandor⁴⁸. Da li taj čovjek ima iskrene ili mračne kombinacije. Ja sumnjam u njegovu iskrenost što više vjerujem da će oni nju tamo maltretirati i tražiti kojekakve izjave koje bi mogle i mene teretiti. Ja sam miran, jer mi je savjest potpuno mirna dogodilo se ma šta. Tebe kao brata molim da preko svojih prijatelja Šetića i drugih doznaš za Šefkine namjere kao i sudbinu Heleninu. Molim te kao brata da učiniš sve što je moguće da se ona oslobodi time više što eto postoji i zakonita kombinacija da se ona oslobodi i na koju su pristali i Šefko i Bahrija. Ja sam i suviše premoren da bi ti o toj stvari nešto više pisao. Razumi me i pomози mi ali toliko, da sebi ne naškodiš (...) Molim te brate prema ovoj gospođi (Indić, n.a.) budi prijazan i nemoj joj dati naznačiti ako budeš neraspoložen prema ovoj stvari, jer velim ti da mnogi misle da ti imaš prste u ovom Heleninom stradanju. Ja u to ne vjerujem i to je glavno. Angažuj se mene radi, jer ja bi za tebe dao sve pa i život svoj. Ti

mnogo možeš ako hoćeš. Napominjem ti da su se putem intervencije mnogi židovi iz Zagreba spasili, koji nisu imali miješani brak...”⁴⁹

Helenina smrt, u avgustu 1943. godine za njega je zasigurno bio najteži udarac – možda i kap koja je prelila čašu. Nije teško pretpostaviti zašto je dr. Avdo krivio sebe zbog te tragedije: ta, upravo je on Helenu doveo u Gračanici, u namjeri da joj pruži sigurnost – koju nije uspio pružiti.

Velika iscrpljenost na poslu, strah od hapšenja i progona, te griznja savjesti u “slučaju Kolmanovih”, uveliko su uticali na dalje pogoršavanje njegovog zdravstvenog stanja. Svemu tome je doprinijelo i opće pogoršanje bezbjednosne situacije u Gračanici i njenoj okolini, u kasno ljeto i tokom jeseni 1943. godine. Sama Gračanica je u više navrata padala u ruke partizana, a na širem području koncentrirale su se i različite formacije oružanih snaga NDH i Nijemaca. Upravo zato su Prohići i odlučili da sklone malu Nadu u Zagreb.

U takvim okolnostima, pod strašnim pritiskom i stresom, dr. Avdo Prohić je i dospio u tešku depresiju. Njegovo već vidljivo narušeno psihičko zdravlje alarmiralo je porodicu. Brigom svog brata Sabrije, dr. Avdo je iz Gračanice prebačen u Zagreb na liječenje i smješten u poznati sanatorij dr. Vranešića. Pod liječničkom paskom, ubrzo je doživio vidan oporavak.⁵⁰ Ipak je, na insistiranje brata Sabrije, ostao i dalje u spomenutom sanatoriju kao sigurnom utočištu. Za to je postojao i dodatni razlog: strah od mobilizacije i

47 Riječ je o Šefkiji Muftiću, zamjeniku šefa policije u Tuzli, koji je na tu dužnost obavljao o 1941., pa sve do oslobođenja Tuzle. Po ulasku partizana u Tuzlu, 2. 10. 1943. godine skrivao se na Kozlovcu i uspio preživjeti njihovu odmazdu. Preživio je i kraj rata, emigrirao u Siriju, gdje je radio kao instruktor u tamošnjoj vojsci i policiji. Organizirao je i obučavao vojnu postrojbu koja će se boriti u Palestini. Dobio je čin potpukovnika, te je radio i u libanonskoj kontraobavještajnoj službi. Bio je poznatije ime u muslimanskom krilu hrvatske ustaške emigracije u Siriji.

48 Šandor Benak je bio glavar građanske u uprave za istočnu i zapadnu Bosnu sa sjedištem u Sarajevu

49 Pismo Avde Prohića, upućeno bratu Sabriji 28. 5. 1943. godine, Original pisma nalazi se u porodičnoj arhivi Sabrije Prohića, sina Rukibovog, u Gračanici.

50 To se razumije iz pisma Sabrije Prohića upućenog bratu Rukibu 30. 11. 1943., gdje se veli da Avdo traži da mu se pošalje bajramsko odijelo, te odjeća i obuća za skijanje (Rejhan Prohić, Nada Kolman..., str. 119, nap. 23).

upućivanja na front. Zna se pouzdano da su mnogi intelektualci i Jevreji iz NDH koristili upravo Vranešićev sanatorij kao utočište.⁵¹

Ne znamo kako je Avdo dočekaao kraj rata i neposredno poraće i kako se rastao sa malom Jevrejkom. Konfiskacija imovine, privođenja i pritvaranja njegovog brata Sabrije, napokon i Sabrijin nestanak 1946. godine, uticali su na pogoršanje njegovog zdravstvenog stanja. Iako je i dalje bio nesposoban za rad, nakon Sabrijinog nestanka, ostao je još neko vrijeme u Zagrebu kako bi bio od pomoći njegovoj porodici – supruzi Safeti i djeci. Izložena represiji režima, Sabrijina porodica nalazila se na rubu egzistencije, neko vrijeme jedva preživljavajući. Izdržavala se od skromne činovničke plate najstarijeg sina Fikreta, koji je uspio dobiti posao u službi kastastra pri gradskoj upravi u Zagrebu.⁵²

Nismo mogli utvrditi koliko je još vremena dr. Avdo ostao u Zagrebu nakon Sabrijinog nestanka. Dokumenta nema, a porodična predanja su nepouzdana. Po svemu sudeći vratio se u Gračanicu čim su se opće prilike u zemlji koliko-toliko stabilizovale.

Dok je još boravio u Zagrebu, izgleda da je ostvario i pravo na neku prijevremenu mirovinu. Međutim, njegovo zdravstveno stanje je i dalje bilo jako loše. Nije mogao raditi, bježao je u samoću porodične kuće, ni s kim se nije družio, danima je samovao, nigdje nije izlazio... U rijetkim slučajevima kada bi mu se popravljalo raspoloženje, odlazio je u Sarajevu, gdje je po nekoliko dana provodio kod sestre Dike, družeći se sa zetom Salihom Arnautalićem.⁵³ U traženju unutrašnjeg mira odabrao je svojevrsnu samoizolaciju. Ni situacija u porodici nije bila dobra. Majka Esma je sve više poboljševala⁵⁴, a brat Sabrija, nakon jednog montiranog procesa, ležao u zatvoru⁵⁵, pa se o velikom imanju nije imao ko brinuti.

Ne znamo kako je i kada upoznao učiteljicu Gordanu Sandić, sa kojom je proživio ostatak svog života. Izgleda da je to bilo u Sarajevu, 1950. godine. Ima indicija da su se poznavali još od prije rata, a da je do spomenutog susreta došlo sasvim slučajno. Možda je tu i pala odluka da nastave zajednički život.⁵⁶ Vjenčali su se u općini centar Sarajevo

51 U to vrijeme, po nekim navodima, u sanatoriju se nalazio i poznati književnik Miroslav Krleža. Zanimljivo je da tada prvi puta piše o Islamu, što je sačuvano u njegovim rukopisima, pa se može pretpostaviti da je saznanja o tome dobio upravo u kontaktima sa dr. Avdom – Prema navodima Ozrena Prohića (unuk Sabrije Prohića), koje je prosljedio autoru 31. 3. 2019.).

52 Prohićima u Zagrebu tada je pomogao Midhat Rizo Izetbegović, koji je kao partizanski borac i ratni vojni invalid bio viši rukovodilac u jednom vodoprivrednom preduzeću; on je zaposlio najstarijeg Sabrijinog sina Fikreta, koji je u početku svojom plaćom izdržavao cijelu porodicu (Nihad Halilbegović, *Sjećanja na saradnju s Alijom Izetbegovićem*, Sarajevo, Fond Memorijala, 2018., str. 8-9).

53 Salih Arnautalić je bio komandir DOMDO jedinice (legije) u Brijesnici, odakle je otišao u partizane u vrijeme kada je otišao i Sejdo Đulić, komandant DOMDO bojne (legije) u Gračanici

54 Umrla je u maju 1951. godine. Kad je bila na samrti, priča se da su sestre u panici pozvale Avdu da joj pomogne nekom injekcijom. Neki u porodici tvrde da je to bila prva injekciju koju je dr. Avdo nekom dao nakon višegodišnje pauze, čime se definitivno vratio svome pozivu.

55 Prema mjesečnom izvještaju Sreskog komiteta Komunističke partije BiH Gračanica od 31. I. 1948. Rukib Prohić je osuđen zato jer je "pohvatao veze sa Zagrebom i Beogradom u odnosu na nedopuštenu trgovinu i svojim umotavanjem radio je kao takav za celo vrijeme okupacije kao i po oslobođenju, obnavljajući svoje veze". Prohić je, navodi se dalje u izvještaju, od strane Sreskog suda u Gračanici osuđen na 3 godine lišenja slobode, ali je, nakon, žalbe, Okružni sud u Doboju smanjio tu kaznu na 2 mjeseca prinudnog rada bez lišenja slobode. "Ovaj Komitet kao cjelina", nastavlja se u izvještaju, "uočio je tu kardinalnu grešku sjedne strane kao klasnoga neprijatelja, te je stupio odmah u vezu preko UDBe sa javnim tužilaštvom u Doboju, te je isti predan u ruke UDBe." (Izvještaj Sreskog komiteta KPBiH Okružnom komitetu KP BiH Tuzla od 31. I. 1948., Arhiv Tuzlanskog kantona, fond SK SKBiH G, k. 1, g. 1, 13/47, izvještaj potpisuje Đoka Šešlak, sekretar SK KPBiH Gračanica).

56 Upis sklopljenog braka izvršen je u matičnoj knjizi vjenčanih koja se vodi za mjesto Centar Sarajevo, pod rednim brojem 277 za 1952. godinu.

29. 7. 1952. godine. U braku nisu imali djece...⁵⁷ Prvi put Gordanu vidimo u Gračanici na spisku prosvjetnih radnika u Osnovnoj školi u Gračanici (sadašnja Osnovna škola "Hasan Kikić") u školskoj 1952/1953. godini, gdje je radila do 1959. godine.⁵⁸ Kako je Gordana primljena u porodici Prohića, teško je zaključiti na osnovu izbledjelih, uz to i kontradiktornih priča i sjećanja koje je teško provjeriti. Kao i u svakoj većoj porodici, jedni su, navodno, bili protiv tog braka, drugi su objeručke prihvatili "snahu inovjerku", dok su treći mišljenja da se dr. Prohić odlučio za taj brak sa "partizankom" radi vlastite zaštite od progona komunističkog režima, što je danas sve teško provjerljivo. Činjenica je da je Gordana do kraja svog života sa nekim članovima šire porodice Prohića bila u jako dobrim odnosima⁵⁹, da su se međusobno posjećivali i uvažavali, dok su se neki u međuvremenu udaljili...

4. POVRATAK STRUCI I PACIJENTIMA - VRIJEME NESPORAZUMA I SMIRAJA

Ne znamo kako je i pod kakvim se okolnostima dr. Prohić ponovo aktivirao i nakon dugotrajne pauze i svog izlječenja, ponovo počeo liječiti svoje sugrađane. Po svemu sudeći, vrata svoje privatne ordinacije otvorio je 1950. ili 1951. godine. U to vrijeme, zdravstvene prilike u cijeloj Bosni i Hercegovini,

pa i u samoj Gračanici bile su jako teške. Harale su još uvijek zarazne bolesti i česte epidemije, velika je bila smrtnost dojenčadi, osjećao se nedostatak kvalifikovanog medicinskog osoblja. U takvoj situaciji, logično bi bilo očekivati da povratak jednog iskusnog doktora "sebi i svojoj struci" bude u svakom mjestu od svih pozdravljen. U slučaju Avde Prohića, međutim, to se nije dogodilo. Ne znamo da li je tražio zaposlenje u državnoj službi, ali znamo da ga nadležne vlasti nisu dočekale sa blagonaklonošću. I pored toga, on je na radost mnogih Gračanlija, ponovo aktivirao svoju privatnu ordinaciju i uredno prijavio (registrovao) privatnu ljekarsku praksu. Ordinaciju je namjestio u onom istom dijelu magaze koja se nalazila pored obiteljske kuće. Stariji komšije još se sjećaju zaprega kojima su dovozili bolesnike...

Pored privatne prakse, dr. Prohić je preuzeo i željezničku ambulantu u kojoj je dva puta sedmično honorarno ordinirao kao ljekar opšte prakse. Do njegovog dolaska, tu je ambulantu držao, takođe honorarno, dr. Ivan Hart, stalno zaposlen kao ljekar sreske ambulante. Nije poznato zašto su "željezničari" raskinuli ugovor sa dr. Hartom i umjesto njega angažovali dr. Prohića. Iako na prvi pogled beznačajna, ta će promjena biti povod aktuelnoj vlasti da pokrene postupak zabrane rada Prohićeve privatne ambulante. Međutim, uzroci su bili sasvim druge prirode.

57 Učiteljica Gordana Prohić, rođ. Sandić, rođena je 27. 10. 1908. godine u Bugojnu (otac Ilija, majka Anđelija Mijatović) završila je učiteljsku školu i 1928. godine, prvo zaposlenje dobila u zabačenom selu Medna kod Mrkonjić Grada. Od 1932. godine slušbuje u selima oko Doboja: Stanovi, Ljepunice i Johovac, gdje je zatiče Drugi svjetski rat. Tokom rata prebacuje se u tuzlanski kraj na službu u selu Ljepunice kod Bukinja. Na tom terenu tokom rata djelovala je kao partizanski ilegalac. Bila je na partijskoj vezi sa tuzlanskom partijskom organizacijom, konkretno sa Mustafom Vilovićem, njenim partijskim sekretarom. U ratu su stradali njeni najmiliji. Nakon rata, nastavila je da radi kao učiteljica, prvo u Kakmužu, potom u Bosanskom Petrovom Selu (o tome svjedoči i jedna dopisnica upućena učiteljici Gordani Sandić u Bosansko Petrovo Selo – sačuvana u porodičnoj zbirci Nihada Halilbegovića), zatim je jedno vrijeme službovala u Tuzli i konačno u Sarajevu, gdje upoznaje dr. Prohića, sa kojim se, nakon vjenčanja, 1952. godine "za stalno" vraća u Gračanicu. (Mehmed Imširović, Sudba je moja, ko sudba ratara, *Oslobođenje*, Sarajevo, 6. 4. 1986., 7) Umrla je 1994. godine i ukopana na pravoslavnom groblju u Gračanici.

58 Osman Delić, *Nav. djelo*, 89, 195

59 Potpisnik ovih redova se sjeća da je Avdin bliži rođak Džemo Prohić, koji je živio u Zagrebu, obavezno posjećivao Gordanu pri svakom svom dolasku u Gračanicu (sjećanje se odnosi na razdoblje poslije smrti dr. Prohića)

...
Iako ne treba zanemariti negativan odnos komunističke vlasti prema "privatluku" uopće, u ovom slučaju više je bila po srijedi sumnja i nepovjerenje prema samom dr. Prohiću, čija su braća Rukib i Sabrija, već bili presuđeni za saradnju sa okupatorom. Rukib je označen kao jedan od većih "kulaka" u Gračanici, a Sabrija je kao veleposjednik, kao što je već rečeno, 1946. godine pod misterioznim (i do danas nerazsvjetljenim) okolnostima nestao u pokušaju da pređe granicu prema Italiji. Doda li se tome profesionalna surevnjivost i zavidluk iz ljekarskog esnafa, konkretnije "povrijeđenost" dr. Harta, koji je sa dolaskom Prohića izgubio dobar honorarni posao u željezničkoj ambulanti, onda postaje jasnije zašto aktualne vlasti nisu bile oduševljene vraćanjem dr. Prohića u Gračanicu. I sam je dr. Hart na razne načine pokušavao da se ponovo vrati u željezničku ambulantu i odatle "potisne" dr. Prohića kao svog konkurenta. Kad mu to nije uspjelo, napustio je Gračanicu.

Iz takvog ambijenta, vrlo brzo nakon povratka dr. Prohića u Gračanicu, protiv njega su se počele fabrikovati poluanonimne prijave nadležnim sreskim i republičkim organima u kojima se optuživao ne samo za nesavjestan rad u svojoj privatnoj ordinaciji, već i za teške zloupotrebe, zakidanje pacijenata i malverzacije sa lijekovima itd.⁶⁰ Njegove napore da u općoj nestašici lijekova, za svoje

pacijente dobavi iz Sarajeva preko svojih veza i poznanstava najneophodnije (kao što su bili pencilini), neki protivnici privatne prakse su vidjeli kao težnju za bogaćenjem, prevarom pacijenata itd. Sreski narodni odbor se nije želio u to dublje upuštati, već je čitav slučaj predao Sreskom javnom tužilaštvu, očekujući da će Tužilaštvo po službenoj dužnosti podići optužnicu protiv Prohića.

Nakon prijave, uslijedila je istraga, čiji je rezultat bio zaključak tužioca da su sve klevete i optužbe protiv Prohića bile neosnovane i da nema elemenata za podizanje optužnice. Uz taj zaključak, cjelokupan materijal "u slučaju Prohić", javni tužilac Husein Sušić je 13. 6. 1951. godine, vratio Sreskom narodnom odboru u Gračanici. U prapratnom aktu, dao je dodatno obrazloženje svoje odluke: *"Prilikom pribavljanja materijala o radu Dr. Prohića ustanovili smo da je jedno te isto lice pisalo tužbu protiv Prohića kako vama tako i nama i glavnoj direkciji za željeznice, ali samo kao podnosioci prijave druga su lica potpisivala. Ovo smo ustanovili na osnovu toga što je isti rukopis, isto mastilo kao i papir. Na osnovu toga mi smo došli do zaključka da je to neko lice koje je protivno iz nekih drugih pobuda protiv dr. Prohića, konačno saznali smo od šefa željezničke stanice u Gračanici da bi to mogao biti dr. Hart ovdašnji sreski ljekar, koji je nekada liječio željezničke službenike, a sada je to dato u nadležnost dr. Prohiću. Osim toga ustanovili smo i to da su prijave navodno*

60 Budući da je po mnogo čemu karakteristična, sljedeću prijavu navodimo u cjelini: *"Druže ministre. U ime mnogobrojnog ozbiljnijeg građanstva obraćamo se na Vas da Vam skrenemo pažnju na događaje koji se sad pripremaju nakon reaktivacije dr. Prohića. Ne treba da se spominje koliko je tužbi podnijeto protiv njega radi njegovog plaćakškog rada – dajući svakom po nekoliko inekcija tako da svaki ima da plati najmanje 200 do 300 d. On je vještom propagandom proturijio da su to sve same "mirodopske" većinom i "američke" injekcije. O svakodnevnom prometu u njegovoj "ordinaciji" (t.j. preuđešenoj štali u njegovoj kući) dosta je samo navesti približnu procjenu koju je svojedneвно izvršio izaslanik O.N.O – e Tuzla dr. Kisić, da naime on dnevno ubere din. 10.000 – pošto on radi i u noći. On je međutim nedavno bio u Sarajevu na specijalnom pregledu i vratio se, pa proširio vijest da će biti reaktiviran i postati sreski ljekar i da će svakome pokazati ko je on itd. Kako samo od sebe proizilazi – ne bi bilo oportuno da on tu nama na grbaču sjedne. Zato Vas molimo – namjestite ga kud hoćete, samo se nama smilujte i poštedite nas od njega. I onako je postao još drskiji pošto si utvara da je neki medicinski fenomen i da kroz to smije sve da radi. Kako je nedavno opet bio na putu, donijeo je opet mnogo inekcija i neki original flašica (kapi za srce) i prodaje ih pacijentima 100 dinara komad. K tome još 100 dinara takse za pregled (?) svega samo dinara 200. Poduzmite nešto protiv toga" U potpisu Bogdan Svirić u ime mnogobrojnog građanstva. (ATK F. Sreski narodni odbor Gračanica, Kutija 149, serija VII, Druže ministre, bez datuma (vjerovatno pisano u proljeće 1951.).*

podnosila lica koja rade u željezničkoj službi, te prilikom provjeravanja ustanovili smo da u opšte ta lica ne postoje...”⁶¹ Naveo je i nekoliko konkretnih primjera kojima je potkrijepio svoje tvrdnje da su pritužbe bile naručene i lažno potpisivane.⁶² Na osnovu toga izveo je zaključak “da se radi o običnim podvalama protivu dr. Prohića (...) Iz tih razloga ovo tužništvo obustavilo je svake daljnje izvide protiv dr. Prohića i ustupamo čitav predmet vama da ga vi proučite zajedno sa našim dopisom, te da vi dadnete svoje mišljenje po gornjem.”⁶³

Osim navedenog obrazloženja, javni tužilac je našao za shodno da se usput osvrne i na mišljenje samih pacijenata o dr. Prohiću: “Karakteristično je i to da su mnoga lica koja smo mi saslušavali u vezi sa radom dr. Prohića koja je on liječio davala vrlo pozitivno mišljenje o dr. Prohiću, čije izjave nismo uzimali u zapisnik, a i ove izjave koje prilažemo ni one po našem mišljenju nisu negativne, ali smo ih uzimali kao karakteristične, misleći da je tu zaista dr. Prohić zloupotrijebio svoje zanimanje.”⁶⁴ Svoj dopis javni tužilac, ipak završava sa izvjesnom zadržskom i upućuje lokalnu vlast u Gračanicu da za svaki slučaj Prohića “drži na oku”: “Na osnovu gornjeg mi smo mišljenja da vi, kao organ vlasti ipak kontrolišete rad dr. Prohića u odnosu na previsoko naplaćivanje kao i na samo liječenje bolesnika, jer

je poznato da je dr. Prohić bio dugo vremena nervno bolestan.”⁶⁵

Vrijeme će pokazati da se te, a i drugih vidova kontrole i prismotre vlasti Prohić nije riješio gotovo do kraja života.

...

Svaki iz svojih razloga, polovinom 1952. godine, Gračanicu su napustila oba ljekara: i dr. Predrag Đaković (radio u Gračanicu od 1945. godine) i dr. Ivan Hart (po nekim izvorima otišao početkom 1953.). Nakon njihovog odlaska, dr. Avdo Prohić, je opet, kao i nekada što se dešavalo uz rat, ostao jedini ljekar u Gračanicu. U nedostatku “državnih” ljekara, on je “kao privatnik” morao u hitnim slučajevima intervenirati i primati i one pacijente, koji su bili za sresku ambulantu. Tako se, htio ne htio, našao u potpuno apsurdnoj situaciji – i kao čovjek i kao ljekar profesionalac. Kako u sreskoj ambulanti duže vrijeme nije bilo ni jednog ljekara, pacijenti su u težim slučajevima jednostavno upućivani njemu na pregled. S obzirom da ih nije mogao vraćati, ni iz etičkih, niti iz profesionalnih razloga, ordinirao je i u svojoj privatnoj i u sreskoj zdravstvenoj (državnoj) ambulanti, zavisno od potrebe i vremena s kojim je raspolagao. Vlast je sve to, kao privremeno pragmatično rješenje, na neki način tolerisala, ali je njena podrška Prohiću, ipak, izostala. Sreska ambulanta u to vrijeme bila je u jad-

61 ATK F. Sreski narodni odbor Gračanica, Kutija 149, serija VII, Sresko javno tužništvo Gračanica, dopis Sreskom narodnom odboru Gračanica (Sekretarijat) od 13. juna 1951., str. Pov. Br. 7/51.

62 Kako je u svom dopisu primijetio i javni tužilac Sušić, na osnovu stila pisanja i drugih karakteristika u pismima i prijavama protiv Prohića, izgleda da ih je pisala jedna osoba ili su pisana iz istog kruga.. “Karakteristično je i to u podnešenoj prijavi da su mnoge stvari opisane koje obični čovjek ne može sve da opiše, jer su to čisto stručne ljekarske stvari koje jedino može da napiše čovjek koji ih poznaje pa i ovdje po našem mišljenju radi se o prijavi dr. Harta”. U prilog ovoj sumnji tužilac navodi i upotrebu rječice “si” (u značenju sebi, npr. “...pošto si utvara”), koja je karakteristična za zagorski, odnosno hrvatski izgovor, što opet upućuje da je autor i ovog pisma bio dr. Hart. U vezi sa ulogom dr. Harta u svemu tome, u istom dopisu konstatovao je sljedeće: “Obzirom da je dr. Hart doskora liječio željezničke službenike i u tom pravcu uživao neke željezničke beneficije, pa otuda i dolazi sumnja da je on taj koji i danas reflektira na taj položaj i ustaje sa raznim tužbama protiv dr. Prohića.” (Isto)

63 Isto

64 Isto

65 Isto (interesantno je da je i javni tužilac imao saznanja da je dr. Prohić bio dugo vremena “nervno bolestan”. Ovo je jedina, do sada nama poznata, službena potvrda usmenih kazivanja o tome da se dr. Prohić u Zagrebu dugo liječio od te bolesti.

nom stanju, “prepuštena sama sebi”, ne samo bez ljekara, već i bez opreme, neophodnih medikamenata itd.. Pismo koje je u ime Sreske ambulante, 6. 11. 1951. godine dr. Prohić uputio Povjereništvu za narodno zdravlje Sreskog narodnog odbora u Gračanici bio je posljednji apel za pomoć toj ambulanti. Iz njega razaznajemo ne samo odnos vlasti prema problemima u zdravstvu općenito, već i motive i okolnosti u kojima je dr. Prohić i ne htijući preuzeo poslove sreskog liječnika. Zato ga i donosimo u širim izvodima:

“Više od mjesec dana u Gračanici nema sreskog liječnika. U pomanjkanju sreskog liječnika – Sreska ambulanta poslužila se je starom praksom kao što je u odsutnosti svoga liječnika prije to više put činila, pa je meni privatnom i željezničkom liječniku slala bolesnike Soc. osiguranja meni na pregled...Vodeći računa o državnim interesima ja sam u svojoj ordinaciji primao bolesnike Soc. osiguranja slate mi od Sreske ambulante, pregledao ih i liječio. Pošto je navala istih iz dana u dan bivala sve veća i veća, ja sam bio prisiljen u meni po poslu omogućeno vrijeme, da radim u Sreskoj ambulanti i u njoj radim već više od mjesec dana i na taj način vršim sve dužnosti koje spadaju u nadležnost sreskog liječnika. Za cijelo to vrijeme niko od Naslova nije našao za potrebno da sa mnom dođe u vezu i da me upita pod kojim ću ja uvjetom kao privatni liječnik raditi u Sreskoj ambulanti i da se preko mene zainteresuje da li Sreska ambulanta na čemu oskudijeva. To smatram propustom i nehatom sa njegove strane. Ja sam lično nekolikoput posjećivao povjerenika, ali ga nikad nisam mogao naći u svojoj kancelariji.

Ja sam od liječnika jedini u gradu i srezu, pa sam poslom do iznemoglosti opterećen, za to nemam ni vremena, a niti volje da na uštrb svojih dužnosti to i dalje činim i da očekujem povjerenika, da me u mojoj ili Sreskoj ambulanti posjeti i da se o potrebama ambulante usmeno porazgovaramo. Za to ovim putem stavljam Naslovu do znanja slijedeće. Ja sam stari, dugogodišnji i iskusni liječnik.

Vidio sam mnoge državne niže i više zdravstvene ustanove, ali ovako manjkave, aljkave i nesnabdijevene državne zdravstvene ustanove, prepuštene tako rekuć samoj sebi nisam nikad u svojoj liječničkoj praksi vidio. Ova naša Sreska ambulanta može se nazvati svačim prije, nego li jednom pristojnom zdravstvenom ustanovom. Ona je upravo ruglom zdravstvene ustanove! O njoj niko ne vodi računa nažalost do li mene neslužbenog liječnika, pa se sam pitam u čemu se sastojala i sastoji kolaboracija – saradnja nadležnog naslova sa ljekarom te ustanove. U toj ambulanti skoro je sve manjkavo. Dovoljno je napomenuti samo to, da u ovoj ambulanti već duže vremena nema kancelarijskog pribora (papira), bez kojeg se ni u jednoj ustanovi rad ne može ni zamisliti a kamo li ga vršiti tako, da je liječnik u pomanjkanju istog prisiljen pacijente ostaviti bez potrebne ordinacije – recepta – i savjetovati im da dođu drugi dan, kad ambulanta bude imala papira. Preko ambulantnog osoblja višeput sam tražio od nadležnog ekonomista da odmah nabavi potrebni administrativni pribor, ali bez uspjeha, jer navodno nema kredita.

Ovakva aljkavost i nehatnost smatram, da je propust kažnjiv po zakonu! Za to tražim od Naslova, da odmah poduzme potrebne korake, da se ovo nedozvoljeno stanje popravi i da ambulanta snabde s onim, što joj je potrebno. U protivnom slučaju ja ću prestati sa radom u Sreskoj ambulanti, što će svakako biti na uštrb i štetu državnih interesa, jer kao savjestan liječnik pod ovako nezdravim okolnostima više ne ću da radim.

Napominjem još i ovo... Sreska apoteka već duže vremena nema najpotrebnijih lijekova, a naročito duže vremena nema Penicilina – lijeka koji je neophodno potreban teško oboljelim bolesnicima.

Kad nema službenog Sreskog liječnika, naslov je po dužnosti svojoj pozvat, da o tome vodi računa i da ispita razloga, zašto apoteka tako dugo nema najpotrebnijih lijekova, a naročito zašto nema Penicilina koji je kod mnogih teških bolesti od životne potrebe.

Ako se o svemu gore istaknutom ne povede odmah računa pored prestanka sa radom u Sreskoj ambulanti biću prisiljen sa ovim propustima upoznati više mjerodavne vlasti.

Dr. Avdo Prohić, Zamjenjuje sreskog liječnika.⁶⁶

Ovo pismo u strukturama vlasti u Gračanici nije shvaćeno kao ozbiljno i dobro namjerno upozorenje već kao kritizerstvo jednog nezadovoljnog doktora. I dalje se smatralo da Prohić svojom neograničenom privatnom praksom indirektno otežava stanje u zdravstvu, posebno u pogledu kadrova... Umjesto da rade na poboljšanju uslova rada Sreske ambulante, oni su, pod izgovorom da provode zakon, nastojali da dr. Prohiću potpuno zabrane ili bar ograniče privatnu praksu u Gračanici. Vidimo to iz dopisa Sreskog narodnog odbora Gračanica, upućenog Savjetu za narodno zdravlje i socijalnu politiku (Kabinet ministra – predsjednika Savjeta) u februaru 1952. godine, u kojem se ističe da je Sreski narodni odbor već *“jednom bio zabranio rad na privatnu praksu Dr. Prohić Avdi radi zloupotrebe svoje dužnosti baveći se kupoprodajom lijekova i dr. (...)*

ali je taj savjet ponovo odobrio istom rad na privatnu praksu; koristeći pri tom puno radno vrijeme.”⁶⁷ Zbog tog odobrenja, navodi se dalje u dopisu, Sreska ambulanta je i ostala bez ljekara. Ambulantu su napustili dr. Hart i dr. Đaković, kako se navodi, *“baš najviše radi toga što je dr. Prohić Avdi odobren neograničen rad na privatnu praksu*.”⁶⁸ Iz tih razloga, Sreski narodni odbor traži da se privatna praksa Prohiću vremenski ograniči od 13 do 17 sati, a honorarni rad u željezničkoj ambulanti kao privatnom ljekaru potpuno zabrani. Interesantno je da se to ističe kao glavni preduslov za rješenje kadrovskog pitanja u sreskoj ambulanti. U tom smislu, dopis se završava ozbiljnim upozorenjem *“višoj instanci” iz Gračanice: “Od vaše odluke zavisit će da li ćemo riješiti sreskog ljekara ili ne*.”⁶⁹

Iza toga su, međutim, bili neki sasvim drugi razlozi.⁷⁰

Za te “druge” razloge, po svemu sudeći, znali su i odgovorni “čimbenici” u Republičkom savjetu za narodno zdravlje i socijalnu politiku. U svakom slučaju, odgovor iz Sarajeva nije se dugo čekao: Već 26. 2. 1952. godine, u “šarenu kuću” stigla je neočeki-

66 ATK F. Sreski narodni odbor Gračanica, Kutija 149, serija VII Narodno zdravlje i socijalno staranje, Pismo dr. Avde Prohića, Povjereništvu za narodno zdravlje S:N:O. u Gračanici od 6. 11. 1951. godine

67 ATK F. Sreski narodni odbor Gračanica, Kutija 149, serija VII Narodno zdravlje i socijalno staranje, Predmet: Prohić Avdo–privatna praksa od 26. 2. 1952. godine, Pismo Sreskog narodnog odbora Savjetu za narodno zdravlje i socijalnu politiku (Kabinet ministra – predsjednika Savjeta), 21. 2. 1952. (u potpisu: predsjednik Savjeta Suman Rizah)

68 Isto

69 Isto

70 Takvo viđenje sreske administracije može se razaznati iz nekoliko napomena u spomenutom dopisu: *“Druže Ministre, na konkurs koji je raspisao ovaj odbor za sreskog ljekara opšte prakse javio se doktor Šerifović Husein i pristao da vrši tu dužnost u Gračanici, ali pod uslovima: da dr. Prohić Avdi privatnom ljekaru iz Gračanice ograniči rad privatne prakse, odnosno da mu se dozvoli rad na privatnu praksu samo poslije podne od 13 do 17 časova. Drugo: da se dr. Prohić Avdi oduzme ambulanta željezničara kao privatnom ljekaru i da se preda ista dr. Šerifović Huseinu kao sreskom ljekaru. (...) Pošto dr. Šerifović Husein bi želio takođe da se bavi privatnom praksom poslije radnog vremena, mišljenja smo da bi zaista bilo pravilno da se dr. Prohić Avdi ograniči rad kao privatnom ljekaru kako smo napred naveli i da mu se kao privatnom ljekaru oduzme ambulanta željezničara jer je i pravilnije da tu dužnost vrši sreski ljekar, a ne privatni. Dr. Prohić Avdo ima mogućnost ukoliko to on želi da radi honorarno ili kao stalni ljekar u novootvorenoj bolnici u Gračanici. Pošto se nalazimo u kritičnoj situaciji za sreskog ljekara i to da su nam do sada dva ljekara dr. Đaković i dr. Hart napustili dužnost na ovom srezu kao sreski ljekari baš najviše radi toga što je dr. Prohić Avdi odobren neograničen rad na privatnu praksu, molimo Vas, druže Ministre da ovo pitanje svatite nužno i hitno i da o tome donesete svoje rješenje i o tome upoznate ovaj savjet.* (Isto)

vana i kratka obavijest: da je “zakon na strani Prohića”.⁷¹

...

Bez obzira na to, “slučaj Prohić”u sreskoj administraciji tim rješenjem nije bio “adaktiran” (zatvoren). Uslijedila je nova zabrana, potom pokušaj nagodbe sa “dotičnim” i nova prepiska u kojoj je Sreski narodni odbor, na traženje Ministarstva zdravlja i socijalne politike NR Bosne i Hercegovine, morao dati šire obrazloženje zašto je dr. Prohiću ponovo zabranio privatnu praksu na teritoriji gračaničkog sreza.⁷² Kako je navedeno, Rješenje o zabrani temeljilo se na čl. 4 Uredbe o obaveznoj službi ljekara u državnim zdravstvenim ustanovama (Sl. list FNRJ br. 98/47) po kojoj su ljekari, ukoliko vrše privatnu praksu, bili obavezni, “da 4-5 časova rade u državnim zdravstvenim ustanovama u mjestu gdje stanuju.” Po članu 5 iste uredbe, Ministarstvo narodnog zdravlja Narodne Republike nadležno je za izdavanje rješenja o zabrani obavljanja privatne prakse svakom ljekaru koji ne pristane na uslove iz navedenog člana 4 spomenute uredbe.

U konkretnom slučaju, doduše, sreske vlasti u Gračanici učinile su pokušaj nagodbe sa dr. Prohićem s ciljem da se njegov rad sa

pacijentima uskladi sa zakonom. Tako je Rješenjem Sreskog Narodnog odbora, dr. Prohić konačno primljen za stalnog sreskog ljekara u Gračanici, sa 1. 4. 1952. godine. To je bio konkretan rezultat spomenute nagodbe, koji će vrlo brzo biti obesnažen. Naime, mjesec dana kasnije (1. 5. 1952.), Prohić dobiva otkaz “zbog nesavjesnog rada” i (plus) krivičnu prijavu, kako se navodi u Rješenju, “radi špekulacije sa lijekovima”. Time je pokušaj nagodbe definitivno propao, po zvaničnom tumačenju–njegovom krivicom.⁷³ Iz tog razloga, Sreski narodni odbor je službeno zatražio od Savjeta za narodno zdravlje i socijalnu politiku NR BiH da ponovo osnaži rješenje kojim se dr. Prohiću zabranjuje obavljanje privatne prakse na teritoriji sreza Gračanica, odnosno na teritoriji Narodne Republike Bosne i Hercegovine.⁷⁴

Republički savjet za narodno zdravlje i Uprava za opštu zdravstvenu službu, kao nadležni organi, za razliku od prethodnog slučaja kada su odbili, ovoga puta prihvatili su podnesena obrazloženja iz Gračanice i 16. 5. 1952. godine službeno dali saglasnost na donesenu odluku Sreskog odbora u “slučaju” Prohić. (aktom br. 10736/52 od 16. 5. 1952. godine): “Sa tom odlukom, odnosno odka-

71 “Ovaj je Savjet razmotrio slučaj dr. Prohić Avde te nema zakonskog oslonca da mu se oduzima ili ograničava pravo na privatnu praksu. Ukoliko smatrate da ima nekih krivičnih prestupa, to se izvolite obratiti redovnom sudu”. ATK F. Sreski narodni odbor Gračanica, Kutija 149, serija VII Narodno zdravlje i socijalno staranje, Republički savjet za Narodno zdravlje upućuje Savjetu za narodno zdravlje i socijalnu politiku Sreskog narodnog odbora 26. 2. 1952. godine (pov. br. 65/52)

72 ATK F. Sreski narodni odbor Gračanica, Kutija 149, serija VII Narodno zdravlje i socijalno staranje (Predmet: Zabrana privatne prakse dr. Prohić Avdi, br. 84/52 od 10 5. 1952.)

73 O tome je u spomenutom dopisu dato šire obrazloženje: “Pokušali smo sa dr. Prohić Avdom da se pogodimo, da imenovani pristane na honorarni rad propisan prema gornjoj uredbi, što je imenovani odbio, ali je navodno pristao da radi kao sreski ljekar. Prvog aprila Sreski narodni odbor mu je izdao rješenje za stalnog sreskog ljekara. Na posao je trebao da stupi odmah 1. aprila dok je on stupio tek 8 aprila. Iako je upozoren nekoliko puta da kao stalni ljekar treba da provodi puno radno vrijeme (šest sati), on je od navedenog datuma, pa sve do 1. maja (dana otkaza) radio u zdravstvenoj službi prosječno po 3 časa, provodeći ostalo vrijeme u svojoj privatnoj ordinaciji. Takođe je ustanovljeno da dr. Prohić da bi što prije otišao u svoju privatnu ordinaciju, veoma brzo pregledao pacijente, radi čega se dešavalo da je davao i pogrešne dijagnoze. Radi ovakvog slučaja, od strane zdravstvene ekipe za suzbijanje pjejavca iz Doboja predat je Komisiji za prekršaje. Radi špekulacije sa lijekovima i za mnoge druge stvari poveden je protiv istog i krivični postupak.” (ATK F. Sreski narodni odbor Gračanica, Kutija 149, serija VII Narodno zdravlje i socijalno staranje (Predmet: Zabrana privatne prakse dr. Prohić Avdi, br. 84/52 od 10 5. 1952.)

74 ATK F. Sreski narodni odbor Gračanica, Kutija 149, serija VII Narodno zdravlje i socijalno staranje (Predmet: Zabrana privatne prakse dr. Prohić Avdi, br. 84/52 od 10 5. 1952.)

zom, te zabranom privatne prakse Dr. Prohiću Avdi u Gračanici slaže se ovaj Savjet, jer je to u Vašoj nadležnosti. Ukoliko se imenovani bude žalio ovom savjetu, biće odbijena njegova žalba”.⁷⁵

Dva tri mjeseca prije pokušaja “nagodbe” sa dr. Prohićem, na dužnost liječnika u Sresku zdravstvenu ambulantu (13. 2. 1952.) došao je dr. Husein Šerifović, koji će 31. 3. 1952., voljom sreske političke vrhuške postati prvi direktor Doma zdravlja u Gračanici.⁷⁶ Ne znamo da li je osigurao i honorarni angažman u željezničkoj ambulanti, koji je tražio kao uslov za svoj dolazak u Gračanicu. Ne znamo takođe ni u kakvim je odnosima bio sa dr. Prohićem. Znamo samo da je, za razliku od Prohića, bio “favorit” vlasti. Zato nisu ni imali neke prisnije odnose, bar u početku. Spomenuti otkaz i trajna zabrana privatne prakse Prohiću “desili” su se odmah nakon

postavljenja Šerifovića za direktora, što bi se moglo povezati i sa jednim skandalom koji je izbio nakon što je javno objavljeno da jedna pacijentica umalo nije podlegla zato što 1. maja 1952. godine nije bilo dežurnog ljekara u bolnici dok je njeno osoblje šenlučilo na nekoj proslavi. U prepisci koja je tim povodom nastala, lokalna vlast staje u odbranu direktora, a krivcem i u ovom slučaju proglašava dr. Prohića, kojeg je usput, kao što je rečeno, “počastila” brzopoteznom otkazom.⁷⁷ Godinu dana kasnije, odlaskom dr. Šerifovića, kojeg na dužnosti upravnika zamjenjuje dr. Oliver Mlakar, “desio” se povratak dr. Prohića u Dom zdravlja. Imalo je to, vjerovatno veze i sa izvršenim promjenama u vrhu tadašnjih političkih struktura i sreske uprave.⁷⁸

Nakon povratka u Dom zdravlja,⁷⁹ dr. Prohić je svoju privatnu praksu uskladio sa tadašnjim važećim zakonskim propisima ili

75 ATK F. Sreski narodni odbor Gračanica, Kutija 149, serija VII Narodno zdravlje i socijalno staranje (Predmet: Zabrana privatne prakse dr. Prohić Avdi, br. 10736/52 od 16 5. 1952. (Dopis Republičkog savjeta za narodno zdravlje i Uprava za opštu zdravstvenu službu – Sreskom narodnom odboru Gračanica)

76 Početkom 1952. godine medicinsko osoblje Sreske zdravstvene ambulante preselilo se iz svojih starih prostorija u novouređene i savremeno opremljene prostorije Doma zdravlja. Bio je to mali kolektiv na čelu sa dr. Predragom Đakovićem u kojem su bili: bolničari Boro Kuprešak i Muharem Memić, higijeničari Muhamed Bedak i Husein Šerifović, te babice–Bisera Halilbegović i Katica Rimar, kasnije udata Ivanišević. Sreski narodni odbor donio rješenje o osnivanju bolnice Sreskog narodnog odbora Gračanica (Sreske bolnice) 15. 4. 1952. godine (Rješenje Narodnog odbora sreza gračaničkog 15. 4. 1952., Arhiv TK, Fond Općine Gračanica). Nakon odlaska dr. Đakovića, za direktora Doma zdravlja postavljen je dr. Husein Šerifović.

77 Slučajno ili ne dogodilo se da 1. maja 1952. godine u bolnici nije bilo ni jednog dežurnog ljekara, pa jedna porodilja, kako piše u dokumentima, umalo nije platila glavom. Povodom toga, na Radio Sarajevu objavljeno je pismo pod naslovom “Za veselo veče” u kojem se kritikuje direktor bolnice, zato što je otišao sa osobljem na proslavu Prvog maja u Brijesnicu (“pijančovanje”), ostavivši bolnicu bez dežurne posade. Slučaj je dospio na ivicu skandala kada je povodom toga iz Republičkog savjeta za narodno zdravlje pokrenuta istraga putem Sreskog narodnog odbora u Gračanici: “Molim Vas, družte predsjedniče, provjerite lično ovu stvar i ako utvrdite da su navodi tačni, najstrožije postupite prema pomenutom dr. Šerifoviću, stavite ga pod disciplinski sud i tražite da se osjetno kazni.” U odgovoru iz Gračanice, koji potpisuje tadašnji predsjednik Sreskog narodnog odbora Đoka Šešlak, navodi se da je sve to “zakuhao” dr. Prohić koji “je 1. maja u bolnici, prema rasporedu, bio dežurni” (...) koji je tada još uvijek bio u radnom odnosu”, a ne dr. Šerifović. (ATK F. Sreski narodni odbor Gračanica, Kutija 149, serija VII Narodno zdravlje i socijalno staranje, Dopis ministra – predsjednika Savjeta za narodno zdravlje i socijalnu politiku, predsjedniku Sreskog narodnog odbora Gračanica, Predmet: Dr. Šerifović, pijančovanje, od 9. 5. 1952. godine, pov. br. 107/52; Dopis predsjednika Sreskog narodnog odbora Đoke Šešlaka predsjedniku Savjeta za narodno zdravlje i socijalnu politiku, pov. br. 85/52 od 22. 5. 1952.)

78 Umjesto Đoke Šešlaka, za predsjednika gračaničkog sreza došao je Asim Dževdetbegović, koji je unio mnoge pozitivne promjene u upravi, privredni i društvenim djelatnostima na gračaničkom srezu (opširnije u: Omer Hamzić, *Likovi zavičajja: Asim Dževdetbegović – posljednji predsjednik Gračaničkog sreza*, Gračanički glasnik, XIV/28, 2009., 91-96)

79 O službovanju dr. Prohića u Domu zdravlja, u arhivi te javne zdravstvene ustanove nema nikakvih podataka (vidi: fus nota 1)

su mu to vlasti, za razliku od prethodnog perioda, prećutno tolerisale. Nesorazumi na toj liniji definitivno su okončani donošenjem Odluke o zabrani privatne ljekarske prakse na srezu Gračanica, koju je izglasalo Sresko vijeće narodnog odbora Sreza gračaničkog 30. 12. 1954. godine.⁸⁰

Bez obzira na mnoge nesorazume sa lokalnim vlastima i upravom u Domu zdravlja, pa i na pokušaja javne političke diskreditacije tokom tršćanske krize⁸¹, Dr. Prohić je, sticajem okolnosti, 28. 12. 1955. godine imenovan na dužnost upravnika, umjesto dr. Ladislava Mlakara, koji je, kao što je rečeno, na tom mjestu zamijenio dr. Šerifovića, 1953. godine. Ne znamo kako je došlo do tog imenovanja. Zbunjuje činjenica da i dalje, ni kako upravnik, dr. Prohić nije uživao povjerenje vlasti koje su ga, za svaki slučaj držale na oku. Toga je i sam bio svjestan. Na sjednici Opštinskog savjeta za narodno zdravlje, 5. 12. 1956., javno se požalio da se nalazi pod stalnim nadzorom otkako je došao na tu funkciju. Odmah po postavljenju došla je neka komisija da pregleda poslovanje ustanove, kako je rekao *“ne toliko radi poslovanja Ustanove, koliko radi toga što se ja nalazim na čelu iste (...) Zavod za zdravstvo naprosto sumnja u rad naše ustanove, pa vjerovatno se je to odnosilo i na mene kao upravnika. Iza toga komisija je još šest puta dolazila i pretresala rad Ustanove.”*⁸² U takvim okolnostima na toj “vrućoj

stolici” jedva je izdržao godinu dana. Na svoj zahtjev, razriješen je dužnosti upravnika ka-jem 1956. godine. Nakon razrješenja, nastavio je raditi kao ljekar u Domu zdravlja do 1959. godine, kada, opet pod pritiskom rukovodstva, prelazi u Opštinsku zdravstvenu ambulantu u Bosanskom Petrovom Selu, gdje je dobro primljen, pa je čak neko vrijeme tamo obavljao i dužnost upravnika. U toj ambulanti radio je do 1962. godine, kada se zapošljava kao ljekar u Domu zdravlja u Mrkonjić Gradu. Sljedeće dvije godine bio je na dužnosti upravnika te ustanove, a 1965. definitivno penzionisan. Iako su za njim iz Gračanice dolazile loše karakteristike, u toj bolnici dr. Prohić je jako dobro kotirao. Bio je uvažen i kao ljekar, i kao rukovodilac. Na jednoj fotografiji vidimo ga kako podnosi referat o aktuelnim problemima i zadacima zdravstvene službe u komuni Mrkonjić Grad na konferenciji Saveza komunista, 21. 6. 1964. godine u prisustvu 118 delegata i drugih visokih gostiju.⁸³

Nekoliko godina ranije (oko 1960.) sagradio je novu kuću, nedaleko od “zgrade Konaka” (sjedišta općine) u Gračanici, koja se u to vrijeme izdvajala svojim izgledom i veličinom, a i danas je, po svojoj arhitekturi, prepoznatljiva u tom dijelu grada. Penzionerske dane dr. Avdo proveo je u Gračanici, ali je i dalje ostao aktivan pružajući ljekarske usluge u svojoj privatnoj ambulanti,⁸⁴ koju je

80 Obrazlažući potrebu zabrane, dr. Vladislav Mlakar (direktor Doma zdravlja u Gračanici od 1953. do kraja 1955), je na sjednici Sreskog vijeća, u svojstvu direktora Doma zdravlja i člana Sreskog savjeta za zdravstvo, između ostalog rekao: “Rad zdravstvenih službenika bi bio puno efikasniji kada bi se usvojio prijedlog ove odluke, a to bi stvorilo i bolje uslove za pravilnije poslovanje Doma narodnog zdravlja...” (Zapisnik sa sjednice Sreskog vijeća narodnog odbora Sreza gračaničkog od 30. 12. 1954., Arhiv TK, Fond Općine Gračanica)

81 Ćamil Huskanović iz Gračanice se sjeća jedne političke konferencije, održane vjerovatno 1953. godine, u kino salu u Gračanici, na kojoj su neke aktivistkinje javno izvrijeđale dr. Prohića kao neprijatelja režima, koji se, kako su govorile, po tome nije ništa razlikovao od svoje braće; Ostala je i priča, koju bilježi Nihad Halilbegović da se tokom tršćanske krize nije pripremala samo politička, već i fizička likvidacija Avde Prohića, kao nepouzdanog i opasnog po režim u slučaju daljeg zaoštavanja krize. Zato je neko iz civilne gračaničke vlasti poslao obavijest Avdi da se ne odaziva na mobilizaciju.

82 Arhiv TK, F. Narodni odbor Opštine Gračanica, Kutija 63 (1969. g.), 06 Zdravlje i socijalno staranje, 0907 Izvještaji, Savjeti i komisije, 0902 Zapisnici sjednica Savjeta za narodno zdravlje NOO Gračanica 1955. – 1960.

83 Fotografija se nalazi u privatnoj foto zbirci Nihada Halilbegovića

84 Kada je pokrenuo privatnu praksu u novoj kući, za razliku od ranijeg perioda, organizovao je posao i, kako

u međuvremenu opremio i uredno registrovao u svojoj novoj kući sa najsavremenijom dijagnostičkom opremom, između ostalog i rentgen-aparatom.⁸⁵

...

I u poslijeratnom periodu, nakon ponovnog aktiviranja i povratka u Gračanicu, Avdo Prohić je kao i u predratnom periodu, bez obzira na spomenute trzavice sa vlastima, bio i ostao društveno aktivan i angažovan, naročito u kulturi i sportu. Isticao se kao sportski radnik, a posebno kao stalni donator i pomagač, strastven navijač. Bio je član uprave Nogometnog kluba "Bratstvo", a volio je i rukomet, redovno prisustvovao svim skupštinama Kluba, bio je redovan posjetilac svih utakmica u Gračanici. Kako se prisjeća Emir Tihić, doajen gračaničkog rukometa, dr. Prohić nije utakmice posmatrao iz gledališta nego je i na nogometnom i na rukometnom stadionu imao svoju počasnu stolicu na kojoj je sjedio odmah pored službenih lica. Osim što nije propuštao ni jednu utakmicu Rukometnog kluba bio je njegov stalni donator. "Kada god ekipa nije imala sredstava da putuje na utakmice, naročito u udaljenija mjesta, kao što je Bosanski Novi, Prijedor, Banja Luka, bio je tu dr. Avdo, koji je obezbjeđivao sredstva za odlazak (...) Mislimo da je on najveći pojedinačni donator u historiji gračaničkog sporta."⁸⁶

Pored sportskih, bio je redovan posjetilac i raznih kulturno-zabavnih priredbi i pomagač kulturno-umjetničkih društava i nastupa

gradske omladine. Pomagao je i druge korisne akcije u gradu, naročito komunalne, "kad god bi šta trebalo graditi, on je bio prvi..." Uz ostalo, pomagao je održavanje i popravak vjerskih objekata sve tri konfesije. Priča se da je dao najveći prilog za popravak pravoslavne crkve u Gračanici. To potvrđuje i njegovo ime urezano na ploči ktitora, pored ulaza u crkvu.

Kao penzioner, najviše se družio sa veterinarom Hasan Maglajlijom i kolegom dr. Ismailom Hadžiahmetovićem, koji je od 1958. do 1960. godine bio upravnik Doma zdravlja kao i sa svojim vozačem Hidajimom Čosom.⁸⁷ To je četvorka koja je često znala zaigrati "rauba". Za Avdu se priča da je bio i u igri ters, znao je psovati latinski, na što mu je Maglajlija znao uzvratiti na isti način. U kasnijem periodu, posebno kad je otišao u mirovinu, često se mogao vidjeti u društvu sa tadašnjim uglednijim ljudima u gradu: predsjednikom opštine Rizom Sumanom, pokovnikom JNA Salihom Osmanbegovićem, popom Sofrenićem i drugim. Hasan Berberović se sjeća da mu je tih godina kao predsjedniku Općinskog vijeća Saveza sindikata za svaku Novu godinu donosio prigodan poklon.⁸⁸

Svake zime je zimovao i do mjesec dana negdje na moru, najčešće u Opatiji. Tu su ga obilazili članovi šire obitelji, boraveći s njim i po nekoliko dana. Tokom zimovanja sa suprugom Gordanom u Đenovićima kod Boke Kotorske, 1973/74. zadobio je neku bezazlenu povredu, ali kako je bolovao dijabetes, povreda se inficirala i "sve je po zlu krenulo".

se pričalo, radio "pametnije": 1/3 zarade ostavljao je za sebe, za svoje potrebe, finansijski je pomagao djecu svoje braće Sabrije i Rukiba), 1/3 je odvajao za porez "da ga ne diraju" i 1/3 zaradne dobrotvorne svrhe, u sport i kulturu, prije svega..

85 Po kazivanju Mehmeda Purača, kad je razvodio struju za rentgen aparat u novoj kući, izbrojao je 72 vreće raznog ljekovitog bilja, sa natpisima koje su trave u njima i šta koja liječi.

86 Iz izjave Emira Tihića, doajena gračaničkog rukometa i sportskog novinarstva, koju je dao autoru 25. 3. 2019.

87 Zbog nesporazuma sa komisijom tokom polaganja vozačkog ispita u Mrkonjić Gradu (1963. ili 1964. g.), iako je ispit položio u svom automobilu tada prestižne marke "Fiat 1300", nikad više nije sjeo za volan. Do kraja života imao je vozača. Prvi ga je vozio njegov prijatelj Fadil Šabić, koji je prije toga imao grdnih problema sa vlastima, čak jedno vrijeme, nakon montirane optužbe i zatvaran... Avdo mu je tim angažmanom, na neki način želio da pomogne jer je ostao bez posla, sa nezbrinutom ženom i dvoje djece. Osim Fadila i Hidajima Čose, doktora Prohića je povremeno vozio i Gojko Stanković, vozač opštine.

88 Prema kazivanju Hasana Berberovića, pribilježenom 8. 4. 2019.

Nakon kraćeg bezuspješnog pokušaja liječenja, umro je 29. 4. 1974. godine i ukopan, uz sve društvene počasti, po islamskim vjerskim propisima, u mjesnom greblju Režići u Gračanici.⁸⁹ Dženaza je bila jako dobro posjećena. Pored mnogih prijatelja, širokog kruga rodbine i kolega, kako iz Gračanice, tako i iz Sarajeva i Zagreba, na posljednjem ispraćaju dr. Prohića bili su i opštinski zvaničnici, među kojima i predsjednik opštine Mitar Kuzmanović, te vjerski velikodostojnici u ime kojih je govorio i tadašnji gračanički protojer Rade Grujić. U kratkom "In memoriam" tekstu, u dobojskom "Glasu komuna", Slobodan Sofrenić, vršnjak i prijatelj dr. Prohića o njemu piše kao o najpopularnijem ljekaru u gradu i okolini, predratnom naprednom intelektualcu, neumornom društvenom radniku.⁹⁰

UMJESTO ZAKLJUČKA

Dr. Avdo Prohić je prvi Gračanlija sa diplomom medicinskog fakulteta, dakle prvi ljekar Gračanice i jedan od rijetkih fakultetski obrazovanih ljudi među bosanskim muslimanima tridesetih godina prošlog stoljeća. Ostavio je, bez sumnje, duboke tragove u društvenom životu ovoga grada, ne samo kao dobar liječnik, već i kao vrijedan društveni radnik, koji se isticao u radu vodećih kulturnih, sportskih i humanitarnih organizacija u Gračanici njegove mladosti, ali i kasnije i zrelim godinama. Sa istom ozbiljnošću i pažnjom koju je ispoljavao prema pacijentu, on je prilazio i svim drugim poslovima i zadacima, koje je prihvatao u životu. To se posebno odnosi na njegovu poziciju i djelovanje u Gračanici sa antifašističkih pozicija tokom Drugog svjetskog rata—do kraja 1943., kada na duže vrijeme odlazi u Zagreb na liječenje, a možda i bježeći ili od samog sebe ili od tadašnje ustaške vlasti.

Kao i mnogi drugi intelektualci malo širih vidika i uopće uspješnijih ljudi kojima je "bilo određeno" da žive i rade u malim i skućenim sredinama, u nekim "Kikićevim provincijama u pozadini" i Avdo Prohić je počesto u svom životu nailazio na nerazumijevanje vlasti, zavist, osude, spletkarenje, pa i potcjenjivanje... Takav surovi odnos učmale čaršije lakše su podnosili intelektualci "kuferaši" koji su se u tim sredinama nalazili "pod moranje" ili na privremenom radu. Njima je bilo jednostavnije, kad im dođe "do grla" dići ruke od svega i otići... Teže to, po pravilu, podnose oni "domaći", kojima je suđeno da žive u svom rodnom mjestu. Jer, tvoja ti čaršija uspjeh ne prašta, tako je oduvijek bilo u Bosni, nekad više, nekad manje. To je, kao i mnoge druge, zadesilo i doktora Prohića. Doda li se tome i profesionalna zavist u njegovom "liječničkom" esnafu, onda nije teško sklopiti okvir u kojem je živio i radio kao "intelektualac u provinciji" ili uspješan čovjek u svojoj vlastitoj čaršiji. Upravo iz te zavisti i nerazumijevanja dolazio je počesto u sukob, u prvom redu sa svojim nadređenim na poslu, ali i sa moćnicima u lokalnim vlastima, kojima su po pravilu, pametni ljudi bili više na smetnji nego od neke koristi, pa su ih se nastojali na ovaj ili onaj način što prije otarasiti.

Kažu da nije trpio površnost i polovičnost u bilo kojem poslu (valjda je to samo po sebi i nezamislivo u medicini). Zato je i imao iza sebe vidljive rezultate, u prvom redu kao liječnik... Neki su ga zbog toga, valjda i opisivali kao ters čovjeka

Za većinu je bio i ostao vrlo uspješan i popularan liječnik, i čovjek "od formata", za neznatnu manjinu srebroljubac, koji je samo trčao za zaradom... Iz tih sudara sa neveselom stvarnošću pedesetih godina prošlog stoljeća, socijalno-zdravstvenim ali i općim životnim problemima i situacijama u koje je tokom

89 Omer Hamzić, *Nav djelo*, 371

90 Slobodan Sofrenić, Avdo Prohić – In memoriam, *Glas komuna* br. 847/29, Dobojo, 8. 5. 1974, 2

svog života zapadao, Avdo Prohić je najčešće izlazio sa modricama. Bio je liječnik koji je uspješno liječio druge. Za svoje modrice nije imao lijeka. Zato je u nekoliko navrata i pokušavao pobjeći iz svog rodnog grada, ali i od sebe samoga. Posebno je bilo dramatično u toku i nakon tragedije Jevreja–bračnog para Kolman i spasavanja njihove djevojčice Nade, te njegovog odlaska na liječenje u Zagreb, krajem 1943. godine. I za liječnike, ma koliko bili dobri, i u ovom slučaju pokazalo se, najbolji liječnik je vrijeme. Zato se, nakon određenih kriza, uvijek vraćao nazad, svojoj profesiji, svojim pacijentima, svome gradu i konačno samome sebi...⁹¹

SUMMARY
LOCAL PORTRAITS: AVDO PROHIĆ
– THE FIRST MEDICAL DOCTOR
OF GRAČANICA

Dr. Avdo Prohić was the first citizen of Gračanica with a degree in medicine, the first doctor of Gračanica and of the few people among the Bosnian Muslims who had a university education in the thirties. There is no doubt about the deep traces he left in the social life of his city, not only as an able doctor but also as a valuable social worker who was one of the most distinguished leaders in the cultural, sport and humanitarian organizations of his city, in his youth as well as when he grew older. He approached all the other jobs and tasks that he accepted in life with the same seriousness and attention he had shown to his patients. This is particularly true of his position and activity in Gračanica and his antifascist stances during the Second World War; by the end of 1943 when he went to Zagreb for treatment for a long time, and perhaps fleeing either from himself or from the Ustasha government at the time. Like many other intellectuals of a rather broader

perspective and more successful people who were “fated” to live and work in small and narrow minded communities, in some of the “provinces of the hinterland” that Kikić mentions, Avdo Prohić often encountered a lack of understanding, envy, condemnation, sabotage, and underestimation... Such a harsh treatment of narrow minded communities was easier to bear for intellectuals that were traveling, who were in these parts because they had to be, or on temporary work assignments. These people could always leave when things grew to be too much for them. It was harder to bear for those that were actually from these parts that were fated to live in their hometowns. Your town never forgives you your success; it was always like that in Bosnia, sometimes more, sometimes a little bit less. That was, as with many others, the case with doctor Prohić. If we consider the professional envy that his job brings, then we can easily reconstruct the framework in which he lived and worked as an “intellectual in the province” or a successful man in his hometown. Due to this envy and misunderstanding he often came to blows with his superiors at work, but also with the power of the local authorities. As a rule smart people were more a disturbance than a benefit to them, and they were always looking for easy ways to get rid of them. They say that Avdo didn't tolerate superficiality and idleness in any affair (I guess these are things that are unimaginable in medicine generally). Therefore he could present real results, firstly as a medical doctor. Some of them described him as a person that was hard to deal with, probably due to all of this. To the majority he was and remained a very successful and popular doctor, a man of character, for a small minority someone who was only looking for money... Avdo Prohić often emerged bruised from these clashes with our gloomy reality, the social and healthcare system as well as general problems he faced during his life. He was a doctor

91 Zahvaljujem se gosp. Nihadu Halilbegoviću (sestriču dr. Prohića), Rejhanu Prohiću (unuku Rukiba Prohića, brata Avdinog) i gosp. Ozrenu Prohiću (unuku Sabrije Prohića), na korisnim prijedlozima i pomoći koju su mi pružili tokom nastajanja ovog rada. Nihadu Halilbegoviću se posebno zahvaljujem na ustupljenim, ovdje objavljenim kao i mnogobrojnim neobjavljenim fotografijama iz života dr. Prohića, koje je sačuvala u svom porodičnom fundusu.

that successfully treated others, but rarely found any remedy for his own wounds. That was probably the reason why he tried to leave his hometown on several occasions, but it should also be seen as a way to flee from himself. Real tragedies of his life were the miseries of the Jews, the Kolmans and the rescue of their little daughter Nada, as

well as his medical treatment in Zagreb in 1943. But it is clear now that for doctors, no matter how good they are, the best remedy is time itself. Avdo always returned after certain tragedies, he came back to his profession, his patients, his town and ultimately to himself.

Sa kolegama na studiju

Avdo Prohić - fotografija sa doktorske promocije

Dr. Avdo Prohić - fotografija snimljena oko 1935

Dr. Avdo Prohić - fotografija iz 1938.

Legitimacija dr. Avde Prohića iz 1936. za privilegirani prijevoz željeznicom

Sa jednog od sletova Sokolskog društva u Gračanici: dr. Avdo Prohić korača u trećem redu, drugi slijeva.

Slijeva: Beghanuma Prohić-Halilbegović, Ibrahimaga Širbegović, Helena Kolman, Viktor Kolman, Hankija Prohić-Širbegović (sestra dr. Avde) i dr. Avdo Prohić

U Orašju, u posjeti Arnaulićima - slijeva: Salih Arnaulić, nepoznat, dr. Avdo Prohić, Helena Kolman, Enver Arnaulić i Viktor Kolman

Sa ljetovanja u Grčkoj, 1. VII. 1937. godine. S desna: Viktor Kolman, Helena Kolman, dr. Avdo Prohić i nepoznat.

Dr. Avdo Prohić sa članovima Dobrovoljnog vatrogasnog društva Gračanica.

Dr. Avdo Prohić sa bratom Sabrijom

Gračanice 28. V. 1943

Dragi brate!

Stomni otprva pisma je zeta "Indica" supruge učitelja
Krušić. Ona obdani u Zagreb, da pokuša preko svojih
priyatelja da spasi Helenu, koji je jutro spomocena u
Zagreb u glavni ulaziti stana. Koči i kupa braco ne
pauzu. Pažli nastoje bio omu u izlazi i preko rijetki stane
bio omu izbijaju prot. Naposli me je nezgodnosta
vstro - upravo mi se u ulazni, ka se omi braci uproti.
Iza mičke obino je i pomoti na kupa. Na omu sa Dohajom
u i oke proporno omu sa i jednog stiklani. Otkucuo i jukano
Mero sam, da omu izvjesi omujsi Fipi, da oca.

Detalj pisma dr. Avde Prohića upućenog bratu Sabriji u Zagreb od 28. V. 1943.

Za Hadži Bajram 1944. godine, pred Sabrijinom kućom na Srebrenjaku - dr. Avdo Prohić sa bratom Sabrijom, njegovom suprugom Safetom i djecom: Esmom, Avdom i Zumkom.

Dr. Avdo prohić u Mrkonjić Gradu (jezero Balkana, 20. IV. 1964. - snimio: Nihad Halilbegović)

Revijalna nogometna utakmica "Debeli - Mršavi", odigrana 2. V. 1953. godine rezultatom 5:5. Dr. Avdo Prohić stoji u sredini.

Dr. Avdo prohić sa suprugom Gordanom

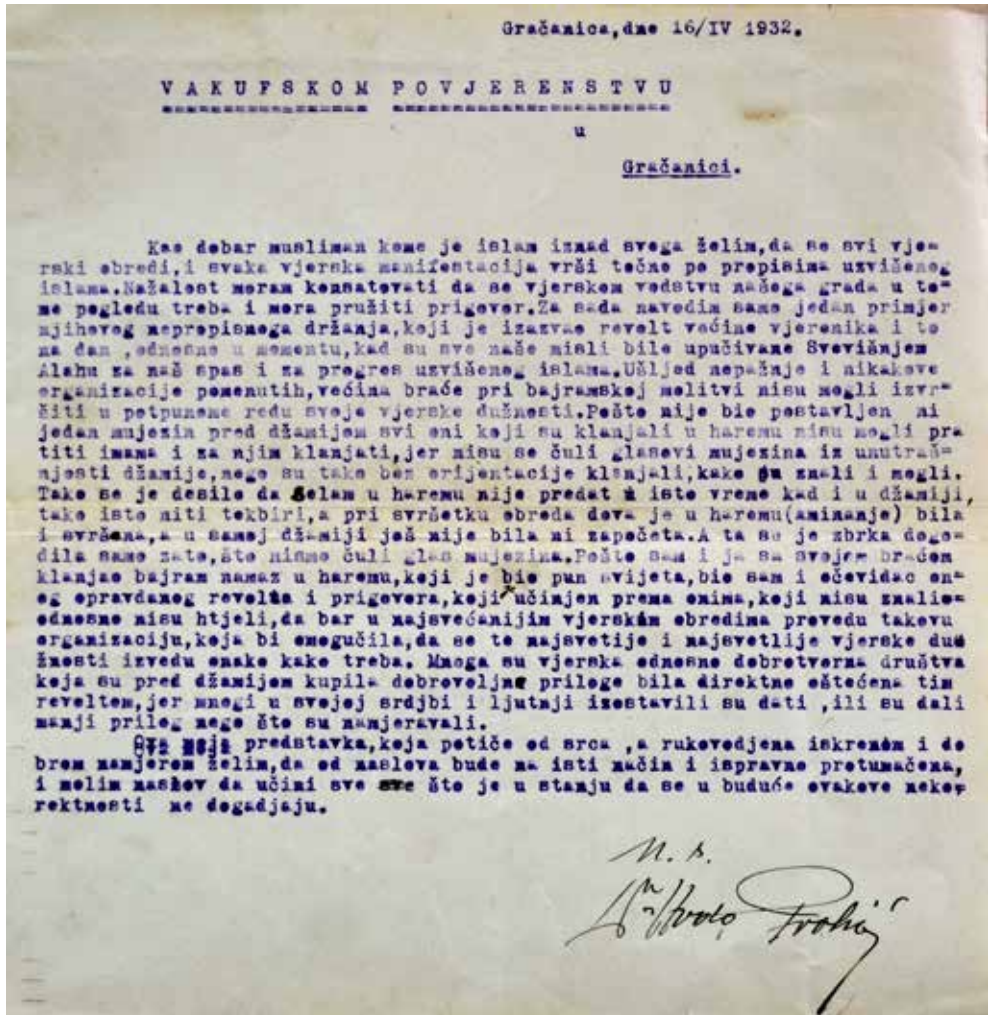
Dr. Avdo Prohić

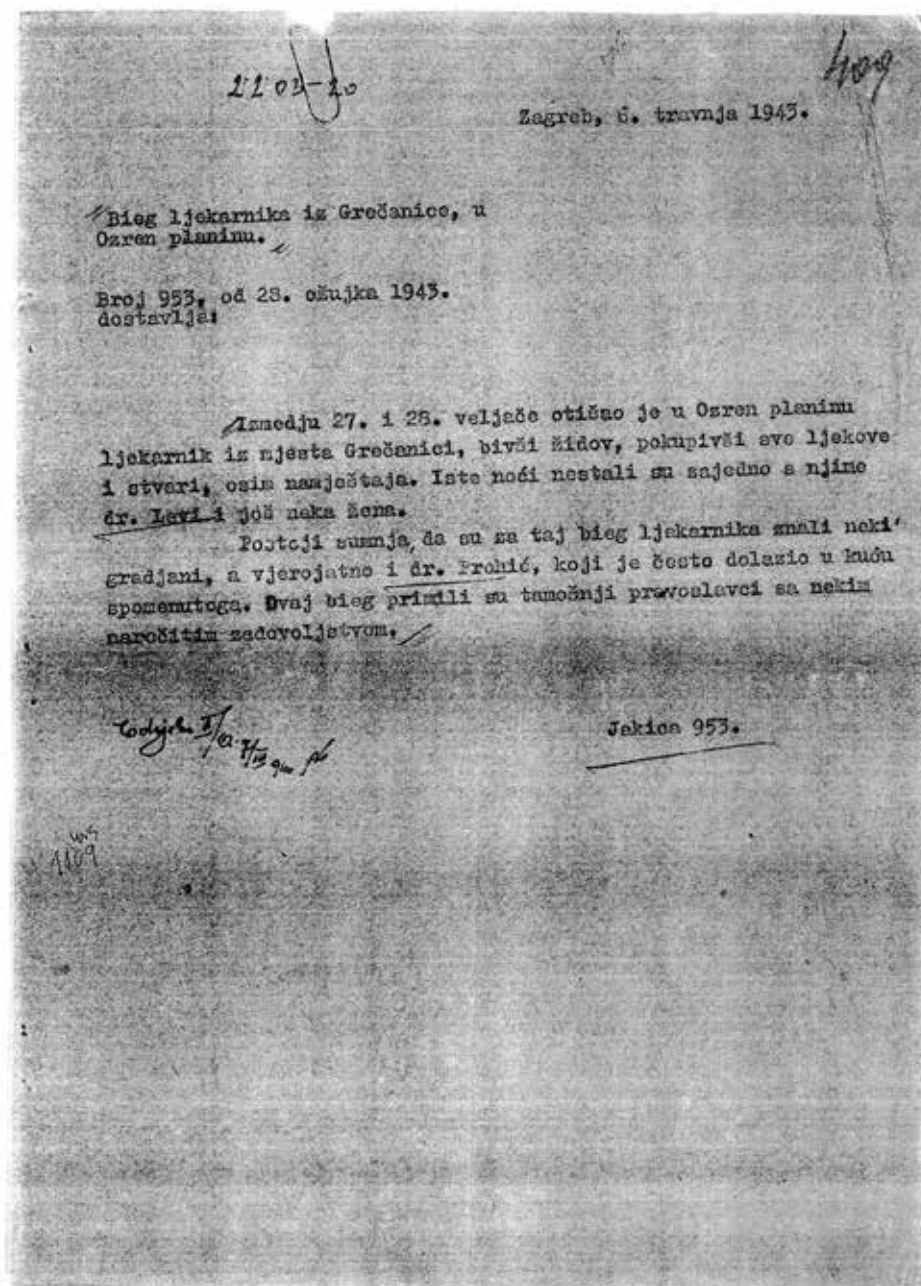
Na obilježavanju 7. aprila - Dana oslobođenja Gračanice 1974. godine: dr. Avdo Prohić u društvu sa Todorom Vujasinovićem, narodnim herojom. Na fotografiji je i Mitar Kuzmanović, tadašnji predsjednik Skupštine opštine Gračanica, te drugi funkcioneri. Fotografija je snimljena svega par sedmica prije smrti dr. Avde Prohića. Na fotografiji slije nadesno: Todor Vujasinović, nepoznat, nepoznat (u uniformi), nepoznata (sasvim ispred), Mitar Kuzmanović, predsjednik opštine (iza nje), Ibro Alić (u uniformi s titovkom), pomoćnik k-danta Opštinskog štaba TO, Branka Ilić, nastavnica, supruga Dragiše Ilića, Dragiša Ilić, profesor, sekretar Opštinskog komiteta, Dževad Harčin, komandant Opštinskog štaba TO, Rizo Mehinagić, novinar "Oslobođenja"

Sa dženaze dr. Avde Prohića - pogrebna povorka prolazi gračaničkom čaršijom

Dr Avdo Prohić, žalba Vakufskoj direkciji zbog propusta pri klanjanju Bajram namaza

Bieg ljekarnika iz Gračanice u Ozren planinu